

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
DARBO TEISĖS IR SOCIALINĖS SAUGOS KATEDRA

DŽIULJETA ČIULČINSKIENĖ
TEISĖS IR VALDYMO PROGRAMA

**SOCIALINĖS GARANTIJOS ŠEIMOMS SANTUOKOS SUDARYMO ATVEJAIS IR
ATVEJAIS, KAI SANTUOKA NESUDARYTA**

Magistrinis darbas

Darbo vadovas -
Prof. dr. Juozas Tartilas

VILNIUS, 2008

TURINYS

1.	ĮVADAS.....	3
2.	PROBLEMINIAI ŠEIMOS SAMPRATOS KLAUSIMAI.....	6
2.1	Šeimos samprata.....	6
2.2	Šeimos ir santuokos ryšys.....	10
2.3	Išskirtinė šeimos vertė.....	12
2.4	Lietuvos demografinė situacija ir šeima.....	14
3.	SOCIALINIŲ GARANTIJŲ ŠEIMOMS SANTUOKOS SUDARYMO ATVEJ AIS IR ATVEJ AIS, KAI SANTUOKA NESUDARYTA SKIRTUMAI.....	20
3.1	Socialinių garantijų samprata.....	20
3.2	Socialinių garantijų šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta rūšys.....	24
3.2.1	Vaikus auginančių darbuotojų socialinės garantijos darbe.....	24
3.2.2	Valstybinis socialinis draudimas, sveikatos draudimas.....	29
3.2.3	Pensijos.....	32
3.2.4	Ligos ir motinystės socialinis draudimas.....	37
3.2.5	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas.....	45
3.3	Socialinė parama šeimoms ir vaikams.....	46
3.3.1	Išmokos vaikams.....	46
3.3.2	Parama šeimai.....	48
3.3.3	Vienkartinės išmokos.....	51
3.4	Kitos socialinės garantijos.....	53
	PABAIGA.....	54
	IŠVADOS.....	55
	PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	57
	LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
	ANOTACIJA.....	64
	SANTRAUKA.....	65
	SUMMARY.....	66

1. ĮVADAS

Šeimos samprata ir jai taikomos socialinės garantijos yra viena iš aktualiausių šiuolaikinių problemų. Nors šeima yra pagrindinė ir seniausiai susiformavusi bendruomenė¹, tačiau, anksčiau galiojęs Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas², nepateikė šeimos sąvokos. Įstatymų leidėjas šeimos sampratos problemą bandė išspręsti pateikdamas šeimos nario apibrėžimą 2001 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ (toliau darbe LR CK) 6. 588 str. „šeimos nariai yra kartu gyvenantys sutuoktinis (sugyventinis), jų nepilnamečiai vaikai, nuomininko ir jo sutuoktinio tėvai“, tačiau ši šeimos samprata neatskleidžia tikrosios, istoriškai susiklosčiusios šeimos, kaip vertybės, supratimo. 2008-06-03 Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą⁴ „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“, kuriame aiškiai ir tiksliai apibrėžta šeima - „šeima – sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra“. Teisinga šeimos samprata yra labai svarbi, nes tik nuo jos priklausys valstybės teikiama šeimai apsauga ir globa. Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵ 38 str. skelbia, kad „valstybė saugo ir globoja šeimą“, todėl valstybės parama negali būti tokia pati šeimoms ir kitokioms žmonių sąjungoms.

Yra atlikta nemažai tyrimų, kuriuose nagrinėta šeimai palankios politikos įgyvendinimo galimybės (Jančaitytė R. „Šeimai palankios politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės“, Maslauskaitė A. „Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos“), požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą (Navaitis G. „Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą“), analizuoti šeimos kitimo procesai (Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R. „Šeima, vaikai, šeimos politika, modernėjimo prieštaros“, Stankūnienė V., Jonkartytė A., Mitrikas A. „Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai“) ir kt., tačiau socialinės garantijos šeimoms, santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta yra neištirta tema.

Pažymėtina, kad ne visus šeimos santykius reglamentuoja teisės normos, nemažai jų reglamentuojami moralės normų, susiklosčiusių tradicijų, tarpusavio susitarimu. Šeimos, sutuoktinių, sugyventinių, įregistravusių partnerystę, vienišų tėvų socialines garantijas, teises

---

¹ Vikipedija. Laisvoji enciklopedija // <http://lt.wikipedia.org/wiki/Aristotelis> ; prisijungimo laikas: 2008-04-15.

² Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas // Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

nustato ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, reglamentuoja LR CK, Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, kiti Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai. Apie išskirtinę šeimos vertę, šeimos moralę ir dvasines vertybes, apie būtinybę vaikams augti ir ugdytis šeimoje rašė, diskutavo daug Lietuvos filosofų, mokslininkų, pedagogų, edukologų – S. Šalkauskis, A. Maceina, K. Miškinis, Z. Bajorūnas, J. Litvinienė, J. V. Uzdila, V. Titarenka, I. Lieliūgienė ir kt.

Kaip minėta, šeimos samprata ir jai taikomos socialinės garantijos yra labai aktuali problema. Lietuvos demografinė raida kinta iš esmės. Mažas gimstamumo skaičius neužtikrina kartų kaitos, vyksta spartus visuomenės senėjimas. Žmonės neskuba kurti šeimos santuokos pagrindu. Lietuvoje vis daugiau gimsta nesantuokinių vaikų, didelis ištuokų skaičius, kasmet vidutiniškai nepilnose šeimose augti lieka apie 10 tūkstančių vaikų. Tradicinė šeimos samprata pastaraisiais metais vis labiau kritikuojama, nes ji neatspindi šiandieninės šeimyninio gyvenimo įvairovės, naujų socialinės sąveikos formų ir šeimos kaitos procesų. Įvairūs socialiniai, ekonominiai, kultūriniai pokyčiai atskleidžia pasikeitusį žmonių požiūrį į santuoką ir šeimą. Silpnėja santuokos, kaip vertybės supratimas – pripažįstamos naujos gyvenimo kartu formos. Visuomenėje kyla nesantaika dėl pačios šeimos sąvokos, nes šiandieninėje Lietuvos visuomenėje egzistuoja pačių įvairiausių „šeimos“ formų – susituokusių ir nesusituokusių, su vaikais ir be vaikų, pilnų ir nepilnų. Be to, pastaruoju metu vyksta ypač daug pakeitimų teisės aktuose, reglamentuojančiuose socialines garantijas šeimoms, kas taip pat lemia temos aktualumą.

Tikslas. Palyginti socialines garantijas šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta.

Uždaviniai. Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami tokie uždaviniai:

- atskleisti sampratų „šeima“, „santuoka“ turinį, šeimos išskirtinę vertę asmens ir visuomenės gyvenime;
- išanalizuoti ir palyginti pagrindines įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių socialines garantijas šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta, nuostatas;
- apibendrinti bei pateikti išvadas ir rekomendacijas dėl socialinių garantijų šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta.

Objektas. Socialinės garantijos šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais kai santuoka nesudaryta.

Dalykas. Norminių aktų numatyti socialinių garantijų skirtumai šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta.

Hipotezė. Socialinės garantijos šeimoms santuokos sudarymo atvejais yra geresnės, nei socialinės garantijos šeimoms, nesudariusioms santuokos.

Metodai. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą magistro baigiamajame darbe naudosiu dokumentų analizės metodą – tai LR Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų analizė, statistikos analizė, literatūros analizės metodą - tai esamos literatūros, mokslinių straipsnių ir archyvinės medžiagos analizė. Apibendrinimo metodu ieškosiu atsakymo į iškeltų uždavinių sprendimą. Siekdama pateikti ir atskleisti socialinių garantijų šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta skirtumus bei analogijas naudosiu lyginamąjį metodą.

2. PROBLEMINIAI ŠEIMOS SAMPRATOS KLAUSIMAI

2.1 Šeimos samprata

Šeimos samprata ir jos interpretacija susijusi su šalies kultūriniu kontekstu ir tradicijomis. Yra daug šeimos sąvokos apibrėžimų - mokslinių, enciklopedinių, buitinių, kurie formuluojami atsižvelgiant į įvairius aspektus arba į vieną sritį, kuri yra plėtojama. Šeimos ir santuokos sampratos yra apibrėžiamos teisės aktuose bei teisinėje literatūroje, kas nurodo jų svarbą teisinei sistemai, valstybei.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 1 str. skelbia, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“⁶. Net nekyla abejonių, kad taip ir yra. Per visą žmonijos istoriją tvirtos šeimos padėdavo suburti stiprią visuomenę. Jau Aristotelis įrodė šeimos vaidmenį kuriant dorą visuomenę. Aristotelis rašė, kad „šeima yra ankstesnė ir būtinesnė negu valstybė“. Jis „pripažino šeimos santvarką kaip pagrindinę, iš kurios vystosi (tik didesniais masteliais) visos kitos“⁷. „Šeima, natūrali visuomenė, egzistuoja pirmiau nei valstybė ar kokia kita bendruomenė“⁸. Be šeimos negali egzistuoti, vystytis jokia valstybė. Šeima ir valstybė yra glaudžiai susijusios. Kokia šeima, tokia ir tauta, kokio tauta – tokia valstybė. Tvirta šeima yra tautos ir valstybės pamatas. Apie tvirtos šeimos svarbą tautos gyvenime, jos ugdyme rašė ir analizavo daugelis žymių filosofų, pedagogų, edukologų. Žymus lietuvių filosofas, pedagogas Stasys Šalkauskis išryškino šeimos svarbą tautiškumo ugdyme „šeima yra visuomenė miniatiūroje, ir joje jau susidaro tie nusiteikimai, kurie tarnauja atrama visuomeniniam išsiauklėjimui“⁹, „šeima-prigimtinė bendruomenė, kurioje vyro ir moters santuoka sudaro pagrindą bendravimui su vaikais ir kitais asmenimis“¹⁰. Filosofas, pedagogas, poetas Antanas Maceina tautiniame auklėjime ypatingą dėmesį atkreipia į šeimą – „šeima yra tasai pradas, kuris skleidžia tautybę individuose ir, kuris parengia pagrindus tautos buvimui... Tėvai ir vaikai rūpinasi vieni kitais, bet rūpinasi kitaip negu svetimaisiais. Toksai savęs atsisakymas ir kartu savųjų pajautimas turi pagrindinės reikšmės tautinei bendruomenei. Tautai svarbu, kad josios nariai mokėtų savęs

---

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁷ Vikipedija. Laisvoji enciklopedija // <http://lt.wikipedia.org/wiki/Aristotelis> ; prisijungimo laikas: 2008-04-15.

⁸ Šeimos teisių chartija // http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/seimos_teisiu_chartija.html; prisijungimo laikas: 2008-04-15.

⁹ Šalkauskis S. Raštai. Vilnius: Mintis, 2002. T. VII. P. 587.

¹⁰ Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, 1991. P.302.

išsižadėti dėl bendros gerovės. Tauta negali pasitenkinti nei per siauru egoistu, kuris neturi savųjų, nei per plačiu kosmopolitu, kuriam visi yra savieji. Tautai reikia tam tikros šitų dviejų nusistatymų sintezės, kurios pagrindai kaip tik ir glūdi šeimoje... Tautinės ypatybės atsiranda ir išsivysto visų pirma šeimoje. Šeima palaiko etninę tautos tipą, perteikdama jį iš kartos į kartą, ugdo tautines tradicijas, tautinius papročius, tautinį meną ir t.t.”¹¹. Galima pasakyti, kad „šeima yra tauta miniatiūroje...Šeima yra prigimtas ir pirmasis ne tik apskritai ugdymo, bet ir tautinio auklėjimo veiksnys.“¹² „Tautiškumo išsivystymas šeimoje prasideda dar prieš individo gimimą. Jau motinos iščiose žmogus įgyja etninę savo tautos tipą su visomis jo ypatybėmis... Psichinis tautos tipas, arba psichinė tautinės individualybės pusė, taip pat pradeda auklėti šeimoje. Šeimoje vaikas pramoksta kalbėti ir tuo būdu tautiškai mąstyti. Čia jis susiduria su kūrybiniais tautos užmojais, su estetine tautos nuovoka. Per pasakas, padavimus, dainas, šokius, žaidimus vaikas yra įvedamas į estetinį tautos pasaulį“¹³. Be šeimos tautinis auklėjimas stokotų pagrindo.

Tokios pat nuomonės ir K. Miškinis, kurio teigimu „nuo pat atsiradimo šeima buvo žmonijos kultūrinių, dorovinių vertybių, žmogaus psichologinės kultūros puoselėtoja ir skleidėja. Visuomenė ir valstybė yra tokia, kokia yra šeima. Šeimoje atsinaujina visuomenė, ugdoma jos pamaina, išsaugomas tautos identitetas. Šeima yra tautos stabilumo, tęstinumo garantija, prieglobstis žmogui nuo susvetimėjusio pasaulio ir įtampos“¹⁴. Kad ta pamaina pateisintų tautos lūkesčius, šeima turi būti tvirta. Tik tokioje šeimoje įmanomas tinkamas jaunosios kartos ugdymas, tautos pažanga.

„Šeima yra daugiau negu vien teisinis, visuomeninis ir ekonominis vienetas, tai – meilės ir solidarumo bendruomenė, unikalios suderintos mokytis ir perduoti kultūrinėms, etinėms, visuomeninėms, dvasinėms bei religinėms vertybėms, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei, šeima tai vieta, kur susieina įvairios kartos, padedančios viena kitai augti ir dalytis patirtimi, derinti individo teises su kitais visuomeninio gyvenimo reikalavimais“¹⁵. Šeima kaip institutas, yra labai svarbus visuomenės, tautos, valstybės gyvenime, valstybės pagrindas, ji sudaro tautos, visuomenės istorinės ir kasdienio gyvenimo pagrindą.

---

¹¹ Maceina A. Tautinis auklėjimas. Kaunas: Šviesa. 1991. P. 102-103.

¹² Ten pat.

¹³Ten pat, P.104.

¹⁴ Miškinis K. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: Aušra. 2003. P.7.

¹⁵ Šeimos teisių chartija // http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/seimos_teisiu_chartija.html ; prisijungimo laikas: 2008-04-15.

2008-06-03 Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“, kuriame apibrėžė, kas yra šeima. „Šeima – sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra. Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartu gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą“¹⁶. Iki tol Lietuvos Respublikoje nebuvo įtvirtintas vienareikšmis šeimos apibrėžimas. Jų yra ganėtinai daug ir, kurie formuluojami atsižvelgiant į įvairius aspektus arba į vieną sritį, kuri yra plėtojama.

Vienaip šeimą apibūdina Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, kuris teigia, kad „šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistruotą santuokos pilnamečiai vyras ir moteris, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nedirbantys nesusituokę ir su kitu asmeniu bendrai negyvenantys asmenys nuo 18 iki 24 metų: besimokantys dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose (mokiniai ar studentai), taip pat asmenys laikotarpiu nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos. Į globėjų (rūpintojų) šeimų sudėtį vaikai, kuriems įstatymo nustatyta tvarka yra nustatyta globa ar rūpyba, neįskaitomi“¹⁷. Analizuojant šio įstatymo šeimos sampratą išeitų, kad Lietuvoje ir be santuokos galima šeima, taip pat visiškai neaišku, koks statusas asmens, kuriam 18-24 metai, jis nesusituokęs, nedirba, gyvena su tėvais, tačiau dėl kažkokių priežasčių mokosi ne dieninėje bendro lavinimo mokykloje, tačiau vakarinėje. Kiek kitoks šeimos apibūdinimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatyme, kuriame šeima apibrėžiama kaip – „sutuoktiniai, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nedirbantys asmenys nuo 18 iki 24 metų, kurie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose (mokiniai ar studentai), taip pat asmenys laikotarpiu nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos. Šeimos nariais taip pat laikomi asmenys, teismo tvarka pripažinti šeimos nariais. Šeimos

---

¹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

¹⁷ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 73-3352.

nariais gali būti laikomi sutuoktinių ar vienišo asmens kartu gyvenantys tėvai (įtėviai)¹⁸. Šiame įstatyme pripažįstama tik santuokos pagrindu sudaryta šeima, taip pat ir išplėstinė šeima. Beje, šio įstatymo šeimos samprata pakeista 2008 m. rugsėjo 29 d. įstatymu Nr. X-1732¹⁹. Iki tol galiojusiam įstatyme buvo pripažįstama ir šeima, kurioje motina arba tėvas, vieni augino vaikus, t.y. buvo pripažįstamos vienišų asmenų šeimos. Šiuo metu nebegaliojančiame Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatyme „šeima - socialinės paramos požiūriu kaip atskira šeima traktuojami sutuoktiniai, sugyventiniai, našliai nepriklausomai nuo to, ar jie turi vaikų (išlaikytinių), ar neturi, globėjai su globotiniais ir vieniši asmenys. Pensininkai traktuojami kaip atskira šeima nepriklausomai nuo to, ar gyvena atskirai, ar savo vaikų (globotinių) šeimose. Viengungiai studentai traktuojami kaip jų tėvų (globėjų) šeimos nariai. Būtiniosios karinės tarnybos kariai, pensionatuose ir kitose įstaigose valstybės išlaikomi vaikai, įkalinimo įstaigose bausmę atliekantys asmenys į šeimos sudėtį neįskaitomi“²⁰. Gilinantis į šią šeimos sampratą vėlgi kyla neaiškumų – sugyventiniai traktuotini kaip šeima, viengungis studentas įskaitomas į šeimos narius. Nenurodytos amžiaus ribos, kitas gal ir 40 metų bus vis dar viengungis ir studentas. Nesuprantama, kodėl įkalinimo įstaigose bausmę atliekantys asmenys neįskaitomi į šeimos narius. Negi, jei žmogus atlieka bausmę, tai jis jau vienišas, be šeimos?

Lietuvos Respublikos ligos ir motinytės socialinio draudimo įstatymas tiesiogiai šeimos neapibrėžia, tačiau įvardija, kas yra „šeimos narys - sutuoktinis, vaikas (įvaikis), motina (tėvas), įmotė (įtėvis)“²¹. Kas leidžia suprasti, kad šeima gali būti tik santuokos pagrindu sudaryta šeima, taip pat ir tėvas ar mama su vaikais. Kiek kitoks, platesnis šeimos nario apibrėžimas pateiktas Lietuvos Respublikos įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties, kuris teigia, kad „šeimos nariai – sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, vaikai (įvaikiai) (toliau – vaikai) iki 18 metų, įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, vaikus iki 18 metų, jeigu jie nesudarę santuokos ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau

---

¹⁸ Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 14 -378.

¹⁹ Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 11¹ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 120-4544.

²⁰ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas // Valstybės žinios. 1990, Nr. 30-711.

²¹ Lietuvos Respublikos ligos ir motinytės socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.

kaip vienerius metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama²². Šiame įstatyme, šeima – tai ir sutuoktiniai, ir išplėstinė šeima, ir sugyventinių šeima.

Kaip matome, kiekvienas įstatymas savaip įtvirtina šeimos sampratą, kaip jam patogiau tuo metu. Vienu atveju – tai sutuoktiniai, vaikai, kitu – vieniši tėvai, dar kitu atveju – tai ne tik, kad sutuoktiniai, vaikai, bendrai gyvenantys asmenys, bet ir asmenys, sudarę partnerystės sutartis. Lietuvos Respublikos Konstitucijos yra pat svarbiausias ir aukščiausiasis galią turintis nacionalinis teisės aktas, todėl įstatymų leidėjai priimdami šeimos santykius reguliuojančias teisės normas turi priimti tokias, kurios neprieštarautų Konstitucijai, t.y. juose turi būti naudojama vieninga šeimos sampratos sąvoka.

2.2 Šeimos ir santuokos ryšys

„Santuoka – socialinė ir dažniausiai religinė, valstybės pripažįstama, civilinė asmenų sąjunga. Ji suformuoja šeimą ir socialiniu bei religiniu požiūriu įteisina seksualinius santykius“²³. Visuomenėje vyrauja įvairių nuomonių, vieni už tradicinę šeimą, kiti už „modernias“ šeimas, tačiau istoriškai, tradiciškai susiformavęs požiūris, kad šeima, jos pagrindas, branduolys – santuoka. Santuoka, kuri sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. Laisvas sutarimas reiškia, kad niekas negali būti verčiamas tuoktis, sudaryti santuoką, kurti šeimą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 3 str. teigiama, kad „santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters susitarimu“²⁴, kas reiškia, kad niekas negali priversti žmonių tuoktis, nei valstybė, nei visuomenė, kaip, beje, negali ir uždrausti. Tai yra žmogaus teisė, tai neatimama teisė į šeiminių gyvenimą. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra įtvirtinto šeimos apibrėžimo, tačiau 3.28 str. teigia, kad „sudarę santuoką sutuoktiniai sukuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą“²⁵, o „santuokos iširimasis dažniausiai reiškia ir šeimos iširimą“²⁶. Iš šių teisės aktų aiškiai suprantama, kad Lietuvos Respublikoje šeima atsiranda tik santuokos pagrindu, šeima ir santuoka yra neatsiejami. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 str. skelbia, kad „moterys ir vyrai, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių apribojimų dėl rasės, pilietybės ar religijos tuoktis ir

---

²² Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės žinios. 2004, Nr. 73-2539.

²³ Vikipedija. Laisvoji enciklopedija // <http://lt.wikipedia.org/wiki/Santuoka>; prisijungimo laikas: 2008-09-14.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P.109.

kurti šeimą²⁷, Šeimos teisių chartija - „šeima remiasi santuoka, ta intymia vyro ir moters gyvenimo sąjunga“²⁸, taip pat ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kuri teigia, kad „vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus“²⁹. Visi paminėti teisės aktai tiesiogiai leidžia suprasti, kad tik santuokiniais ryšiais paremti santykiai gali vadintis šeima. „Santuoka grindžiama šeima yra istoriškai ir mokliškai patvirtintas patikimiausias institutas, sudarantis geriausias sąlygas visų jos narių visapusiškam ir visaverčiam prigimtinių galių bei socialinių įgūdžių ugdymui(si)“³⁰. Sutuoaktiniai jaučia vienas kitam moralinę ir teisinę pareigą, sukuria visaverčius šeimos santykius, kai tuo tarpu sugyventiniai tokių santykių nesukuria, o turi tikslą sukurti santykius atskiomis santuokai būdingomis aplinkybėmis (asmeninių santykių prasme) ir taikant lankstesnę teisinę režimą nei sudarius santuoką.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos aiškinamajame rašte detalai išdėstyta, kad sugyventinių, partnerių santykiai negali būti tapatinami su santykiais atsirandančiais sudarius santuoką ir „dėl šių priežasčių:

1) asmenys, siekiantys sukurti šeiminius santykius, juos įteisina pagal santuokos instituto normas su visomis su tuo susijusiomis teisinėmis ir moralinėmis pasekmėmis. Darytina išvada, kad asmenys, nesiekiantys savo asmeninių santykių įteisinti sudarydami santuoką, santuokos sukeliama pasekmių nesiekia;

2) lyginant santuokos ir partnerystės reguliavimo normas, akivaizdu, kad partnerystės atveju sugyventiniai siekia įgyti mažiau moralinių ir teisinių pareigų bei teisių vienas kito atžvilgiu, (t. y. prisiimti mažiau atsakomybės nei sudarius santuoką), todėl partnerystės prilyginimas santuokai reikštų socialinės realybės iškraipymą;

3) esamas tautos kultūrinis paveldas suformavo pamatinę moralinę nuostatą, kad šeima kuriama santuokos pagrindu. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, todėl šeimos kaip socialinio ir moralinio reiškimo politika yra viena iš svarbiausių valstybės politikos krypčių, tiesiogiai susijusi su

---

²⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

²⁸ Šeimos teisių chartija // http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/seimos_teisiu_chartija.html; prisijungimo laikas: 2008-04-15.

²⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

³⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

valstybės deklaruojama ideologija. Todėl negali būti daromos prielaidos dėl partnerystės instituto svarbos sulyginimo su santuokos instituto nuostatų reikšme ir svarba visuomeniniame gyvenime bei šių dviejų institutų nuostatų asimiliacijos³¹.

Nors šiuo metu šeimos ir santuokos institutai bandomi nuvertinti, tačiau išanalizavus pagrindinius valstybės teisinius aktus, tarptautinius dokumentus, atsižvelgiant į istorinę patirtį galima daryti išvadą, kad šeimos ir santuokos ryšys neatsiejamas. Tik tokią šeimą galima vadinti šeima, kuri yra grįsta santuoka. Niekam netrukdoma susituokti ir sukurti šeimyninius santykius, tačiau, jei žmonės nusprendžia gyventi kartu pagal kažkokius savo principus ir nuostatas, niekas nedraudžia to daryti, tačiau jie negali vadintis šeima.

2.3 Išskirtinė šeimos vertė

Šeimos vertė žmogaus gyvenime yra išskirtinė. Tik joje gali būti besąlygiškai mylimas ir priimamas, nepaisant gabumų ir pasiekimų, tik šeimoje galima rasti ir gauti užuojautą, kai tau sunku ar kai nesiseka. Tik šeimoje užmezgami asmenų bendravimo, tarpusavio pagarbos, pasitikėjimo ir atsakomybės ryšiai. Šeimoje žmogus įgyja pirminį supratimą apie gyvenimą, elgesio taisykles, moralę. Tik šeimoje įmanoma išugdyti vertybes, kurias žmogus labiausiai vertina ir, kurie yra vertinami ir priimtini visuomenėje, tik šeimoje susiformuoja visuomeninis, humaniškas, tautinis, etinis, dorovinis požiūris į daugelį gyvenimo sričių, taip pat ir į pačią šeimą. Pagrindinis šeimos tikslas - išugdyti ir išauginti vaikus dorais piliečiais. Todėl ir įstatymų leidėjų pripažinimas šeimą konstitucine vertybe - yra vertas pagarbos.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 2 str. skelbiama, kad „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę³²“, 6 str. „tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“³³. Jungtinių tautų vaiko teisių deklaracijoje 6 principu skelbiama, kad „vaikas galėtų visapusiškai ir harmoningai vystytis, jam reikia meilės ir supratimo. Jis turi, jei tai įmanoma, augti jausdamas tėvų globą ir atsakomybę ir niekuomet nestokodamas meilės ir dorovinės bei materialinės paramos;

---

³¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.16, 3.229, 3.230, 3.232, 3.234 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.229¹, 3.2292 straipsniais įstatymo projekto 2007-08-22 aiškinamasis raštas Nr. XP-2459 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=303073; prisijungimo laikas: 2008-09-17.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

³³ Ten pat.

mažamečio vaiko, išskyrus išimtines aplinkybes, negalima išskirti su jo motina³⁴. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas – „labiausiai vaiko interesus atitinka jo augimas, gyvenimas kartu su abiem tėvais, t.y. normalioje šeimoje“³⁵, „vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“³⁶.

Didelis dėmesys skiriamas vaikų auklėjimui, jų augimui šeimoje. Juk būtent šeimoje formuojasi ir vystosi žmogaus asmenybė, susipažįstama su socialiniais vaidmenimis, kurie yra būtini normaliai vaiko adaptacijai visuomenėje. Tik darnioje šeimoje vaikas jaučiasi saugus, tik šeimoje yra ugdomos kultūrinės, dorovinės vertybės, atsakomybė, jaučiamas santykis su kultūra, tradicijomis, visuomenės gyvenimu. Natūralu, kad santuokoje gyvenančių tėvų vaikai yra laimingesni daugeliu atžvilgiu – jiems geriau sekasi mokytis, jie būna sveikesni, mažiau turi psichologinių, socialinių problemų. Be to, jų tėvų šeimyninė padėtis vaikams yra ryškus socialinės gerovės rodiklis. Vaikai privalo gimti ir augti šeimoje, privalo žinoti savo tėvus. Šeima yra vienintelė aplinka, tinkama vaikams augti, vystytis kaip asmenybėms ir įgyti patirties. Tėvai – tai pagrindinis vaiko apsaugos, ugdymo ir globos šaltinis.

Pastaruoju metu daugėja įvairių žmonių santykių formų, kurios griauja tradicinį šeimos supratimą – tai nesantuokinės šeimos, vaikus auginantys vieniši tėvai, homoseksualių žmonių sąjungos.

Visuomenėje, žiniasklaidoje toleruojamos, ne tik sugyventinių šeimos, bet ir tos pačios lyties asmenų sąjungos, netgi diskutuotina leisti jiems įsivaikinti vaikus ar ne. Lietuvoje kol kas nėra legalizuota tos paties lyties asmenų santuoka. Ir gerai. Ar šeima, kurioje tėvas ir motina yra tos pačios lyties asmenys, gali ugdyti vaikus? Apie kokį vaiko ugdymą galima kalbėti, jei jį auklėja dvi „mamos“ ar du „tėvai“? Kurį vadinti kuriuo? Visuomenėje manoma, kad negali būti pažeidžiamos homoseksualų teisės. „Tačiau žmonės pagal lytį yra skirstomi į vyrus ir moteris, o ne į heteroseksualus ir homoseksualus“³⁷. Tai yra asmenų seksualinis pasirinkimas, todėl jokios žmogaus teisės nepažeidžiamos. Kas kita vaiko teisės. Kas jo atsiklaus ar jis nori būti auginamas dviejų mamų ar tėčių, ypač tada, kai jis nebrandaus amžiaus ir dar negali pareikšti savo nuomonės? Kodėl jam reikia atimti galimybę augti pilnavertėje šeimoje, turėti mamą ir tėtį. Šis klausimas net neturi būti diskutuotinas, nes pažeidžiamos vaiko teisės, vaiko globa ir apsauga.

---

³⁴ Jungtinių tautų vaiko teisių deklaracija // http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm; prisijungimo laikas: 2008-09-17.

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P.32.

³⁶ Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

³⁷ Bernardinai.lt. // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/70093>; prisijungimo laikas: 2008-10-01.

Visi žinome, kad Romos imperija subyrėjo dėl seksualinio palaidumo ir homoseksualizmo siautėjimo „Romos imperija, korumpuota ir grindžiama tik aistromis, po truputėlį sugriuvo. Ji pati save sugriovė. Pedofilija, homoseksualizmas ir vadų nebaudžiamumas pražudė Romos imperiją. Žmonių aistros negalėjo būti pagrindiniai socialinio gyvenimo organizavimo kriterijai“³⁸. Negi ir Lietuva nori tos pačios ateities, tautos išnykimo? Jau ir dabar vykstantys šeimos deinstitutionalizacijos procesai lemia mažą vaikų gimstamumą, o jei dar įteisins tos pačios lyties asmenų sąjungą, tai iš kur tie vaikai bus po daugelio metų?

Apibendrintai, galima teigti, kad šeimos vertė beribė. Šeimoje žmogus įgauna pirmąją socializaciją, pirminį ugdymą, kuris bus reikalingas visą likusį gyvenimą. Šeima sudaro geriausias sąlygas visų jos narių kaip asmenų visapusiškam ir visaverčiam prigimtinių galių ir socialinių įgūdžių ugdymui. Šeimoje padedami pamatai tolesniam žmogaus gyvenimui, jo kultūros, vertybių, elgesio taisyklių suvokimui, jo požiūriui į visuomenę, tautą, šeimą.

2.4 Lietuvos demografinė situacija ir šeima

Šiandieninė Lietuvos situacija nedžiugina, didelis skyrybų skaičius, daugėja nesantuokinių šeimų, vaikų augančių su vienu iš tėvų ar iš vis be tėvų, mažas gimstamumas. Lietuvos sociologai mano, kad ekonominis nestabilumas – pagrindinė mažėjančio gimstamumo priežastis. Šiais laikais gimdyti antrą, juolab trečią, vaiką daugeliui jaunų moterų jau tampa prabanga. Priežastis – pasikeitęs visuomenės požiūris į šeimą. Statistikos departamento duomenys rodo, kad šiuo metu kas trečias kūdikis gimsta ne santuokoje. Kintanti šeimos struktūra moteriai uždeda dar didesnę atsakomybę ir už save, ir už savo vaiką. Gyvendama nesusituokusi, dažnai moteris nesijaučia saugi, todėl nesiryžta gimdyti kelių vaikų, o ir sutuoktinių šeimos gimdo tik 1 – 2 vaikus. Norit, kad lietuvių tauta neišnyktų, kiekviena šeima mažiausiai turėtų auginti po du vaikus.

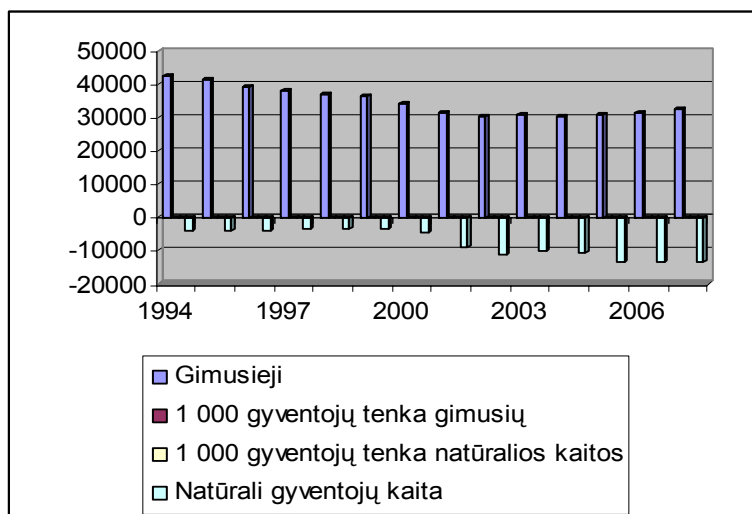
Statistikos duomenimis³⁹ 2007 m. gimė 32,3 tūkst. kūdikių. Dvylika metų mažėjęs gimstamumas, 2003– 2005 m. stabilizavosi ir paskutiniuosius dvejus metus didėja. Gimusiųjų skaičius 1000 gyventojų padidėjo iki 9,6, tačiau gimstamumo lygis vis dar išlieka žemas ir neužtikrina kartų kaitos. 1000 gyventojų tenka - 3,9 natūralios kaitos, o tai reiškia, kad tauta sensta. 2006 metais 1000 gyventojų teko - 4,00 natūralios kaitos. Šis rodiklis po truputį kyla,

---

³⁸ Bernardinai.lt. // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/70398>; prisijungimo laikas: 2008-10-01.

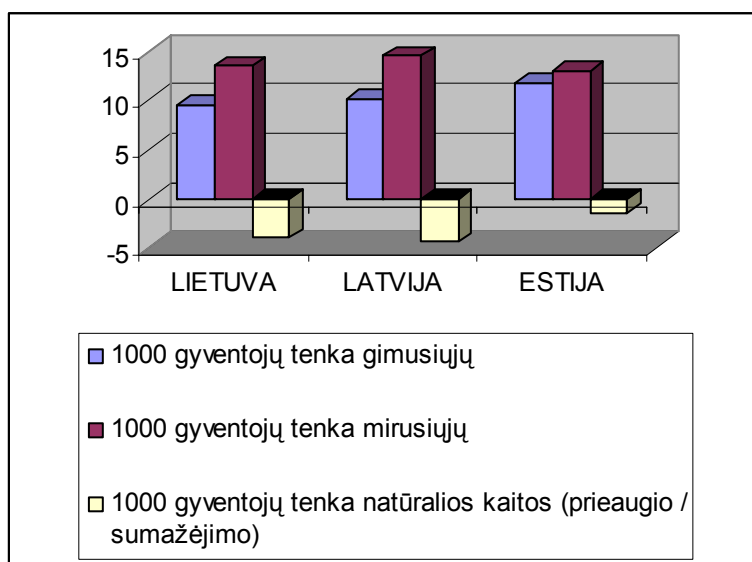
³⁹ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis (2008 m. katalogas). P. 66, http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_v=1&cat_id=3&id=1316&PHPSESSID=; prisijungimo laikas: 2008-10-04.

tačiau 2005 – 2007 metai yra patys žemiausi natūralios gyventojų kaitos rodikliais lyginant 1994 – 2007 metus.

1 pav. Gimusieji ir natūrali gyventojų kaita 1994 – 2007 metais

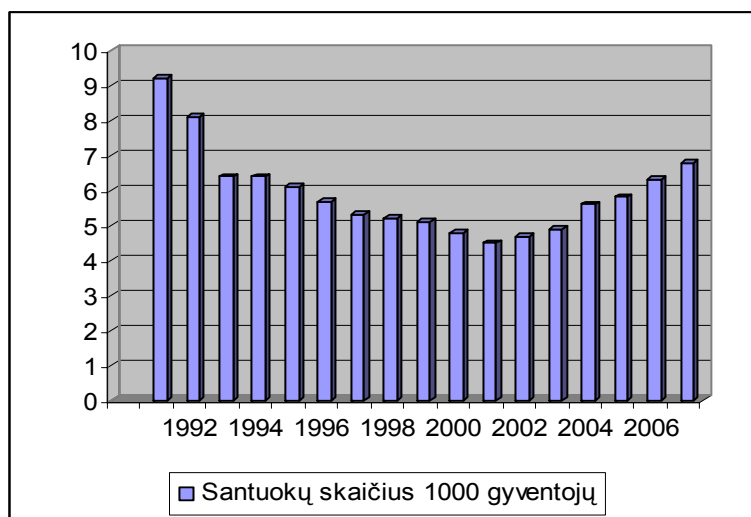
Lyginant su Latvija ir Estija, tai nei vienoje iš jų gimstamumas neužtikrina kartų kaitos. Latvijoje 1000 gyventojų tenka 10,2 gimusiųjų, Estijoje – 11,8⁴⁰. Lietuvoje situacija blogiausia, visuomenė sensta sparčiausiai, o tai turi įtakos ūkiui, valstybės išlaidoms socialinėms reikmėms, socialinei pusiausvyrai visuomenėje.

2 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos natūralios kaitos rodikliai 2007 metais

⁴⁰ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis ...// ten pat, P. 208.

Nežymiai didėja santuokų skaičius. Remiantis statistikos duomenimis⁴¹ Lietuvoje po dešimt metų trukusio santuokų skaičiaus mažėjimo (1991-2001 m.) per pastaruosius šešerius metus santuokų skaičius 1000 gyventojų padidėjo pusantro karto. Žemiausias santuokų skaičiaus rodiklis 2001 metais, kai santuokų įregistruota tik 15764. 2007 m. įregistruota 23,1 tūkstantis santuokų.

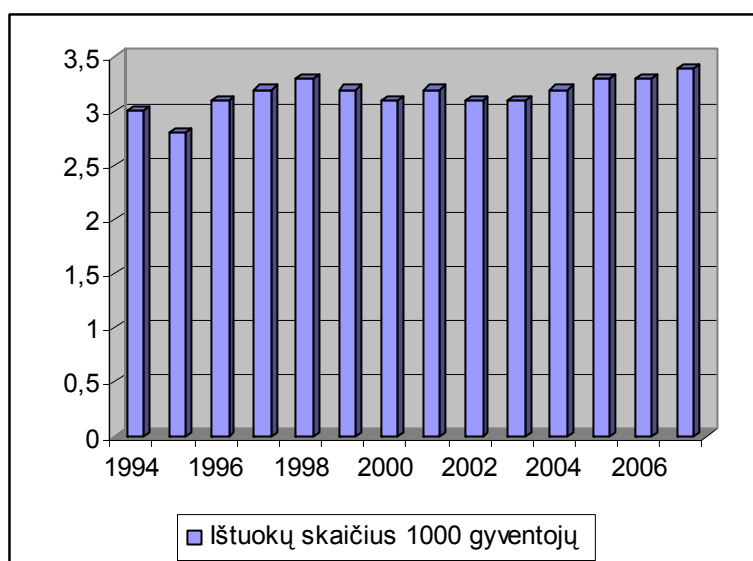
3 pav. Santuokų skaičius 1000 gyventojų 1991 – 2007 metais

Ištuokų skaičius nemažėja, kas rodo, kad žmonės nesaugo šeimos vertybių, tuokiasi ir skiriasi neapgalvoję savo poelgių, pamindami moralės principus, dvasines vertybes, pamiršdami, kad santuoka turėtų būti sudaroma vieną kartą ir visam gyvenimui. Kurdami šeimą, jauni žmonės dažniausiai nemąsto apie būsimas šeimynines problemas ir pasiruošimą joms spręsti, apie santuokos uždedamas pareigas. Šeimai padidėjus atsiranda rimtų rūpesčių, kurie labiausiai užgula jaunos motinos pečius. Motinystės jausmas jauną moterį ypač subrandina. Dauguma moterų labai rimtai pradeda žiūrėti į gyvenimą ir šeimą, kad išaugintų sveikus ir laimingus vaikus. Jaunam tėvui, kuris dar nesubrendo šeimyniniam gyvenimui, šie papildomi šeimos rūpesčiai ir žmonos reiklumas pradeda vis stipriau jautrinti nervus. Jis pradeda šalintis šeimos, o vietoje meilės žmonai atsiranda priešiškus, kuris pamažu gali peraugti net į neapykantą. Santarvė šeimoje išnyksta, jos vietoje įsigali tarpusavio nesantaika ir barniai. Taip priartėjama prie vienos didžiausios šeimos tragedijos – skyrybų. Skyrybos yra tiesioginis šeimos stabilumo visuomenėje rodiklis, nes kuo daugiau skyrybų, tuo mažesnis šeimos stabilumo rodiklis.

⁴¹ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės // <http://www.stat.gov.lt/lt/>; prisijungimo laikas: 2008-10-04.

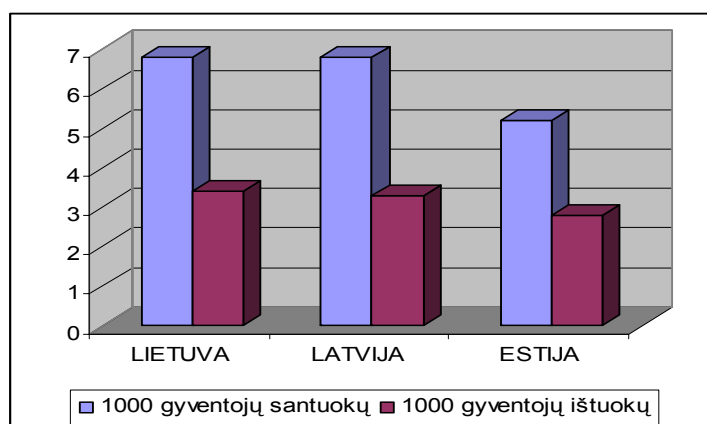

Lietuvoje daugiau nei dešimtmetį ištuokų rodiklis yra pastovus, vidutiniškai 1000 gyventojų tenka apie 3,4 ištuokos. 2007 m. buvo įregistruota 11,3 tūkst. ištuokų.

4 pav. Ištuokų skaičius 1000 gyventojų 1994 – 2007 metais

Lyginant su kaimyninėmis šalimis Latvija ir Estija, tai Lietuvai ir Latvijai 1000 gyventojų teko daugiausia - 6,8 santuokų, Estijai - 5,2, tačiau ištuokų skaičiumi Lietuva pirmauja – 3,4, kai Latvijai tenka - 3,3, o Estijai - 2,8⁴².

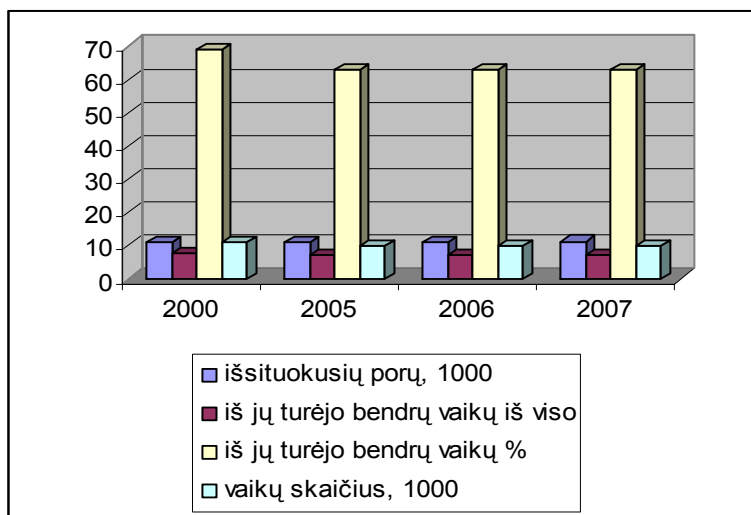

5 pav. Lietuvos, Latvijos ir Estijos santuokų ir ištuokų skaičius 1000 gyventojų 2007 metais

Skyrybos, kaip amputacija, yra sukrečiantis įvykis visiems, kurie su jomis susiję. Tėvams jos reiškia daugelio puoselėtų svajonių ir siekių pabaigą. Vaikams tėvų skyrybos gali

⁴² Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis... // ten pat, P. 210.

atrodyti pasaulio pabaiga. Skyrybos Lietuvoje ne tik dažnos, bet jos vis rečiau suvokiamos kaip kažkas blogo ar gėdingo. Skyrybų padarinys - nepilnos šeimos. Tai tikrai nepalankiausia aplinka vaikui, tiek psichologiniu, tiek socialiniu požiūriu. Po skyrybų dauguma vaikų lieka su vienu iš tėvų, dažniausiai – su mama. Statistikos duomenimis⁴³ du trečdaliai išsituokusių porų turėjo bendrų iki 18 metų amžiaus vaikų. Po ištuokos be vieno iš tėvų (dažniausiai be tėvo) vidutiniškai per metus lieka apie 10 tūkst. vaikų. 2000–2007 m. nepilnose šeimose liko gyventi 82,3 tūkst. vaikų.

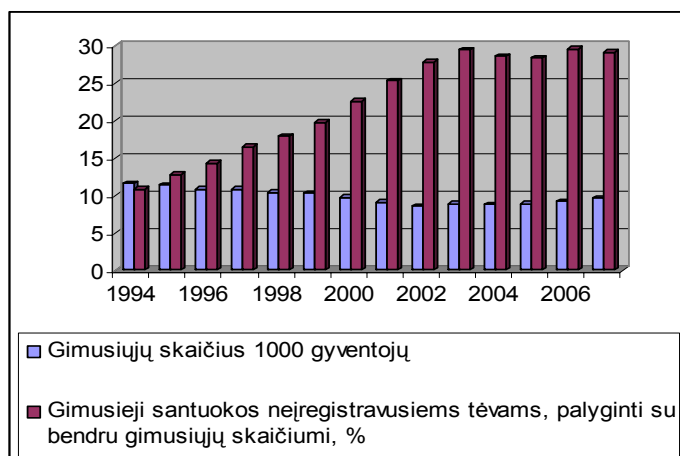
6 pav. Ištuokos pagal bendrų vaikų skaičių 2000 – 2007 metais

Lietuvoje nežymiai didėja gimstamumas, kartu didėja ir vaikų, gimusių ne santuokoje skaičius. Daugėja porų – sugyventinių, daugėja vienišų mamų, auginančių nesantuokinius vaikus. Vienišomis motinomis tampa įvairaus amžiaus moterys. Be abejo, gyvenime būna įvairių situacijų - vienos moterys sąmojingai nusprendžia gimdyti ir auginti vaikus vienos, kitas palieka draugai, dar kitos tampa našlėmis, kitos jomis gali tapti dar net nespėjusios ištekėti, nors planavo vestuves. Nors visuomenė gana tolerantiška nepilnomis šeimoms ir, kaip rodo statistika, tokių šeimų daugėja, tačiau, pasak žymaus Lietuvos pedagogo ir filosofo prof. S. Šalkauskio „ugdymas šeimoje yra ypatingas, neprilygstantis jokiai kitai institucijai, nes jame jaučiamos vyriškumo ir moteriškumo įtakos, yra harmoningas ir visuminis, būna pagrindu visiems kitiems ugdymo laipsniams. Vaikai, išauklėti vieno tik tėvo arba vienos tik motinos, dažniausiai pasižymi atitinkamomis silpnybėmis. Tėvas turi pasireikšti auklėjime vyriškumu, motina – moteriškumu“⁴⁴.

⁴³ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=3&id=1316&PHPSESSID; prisijungimo laikas: 2008-10-04.

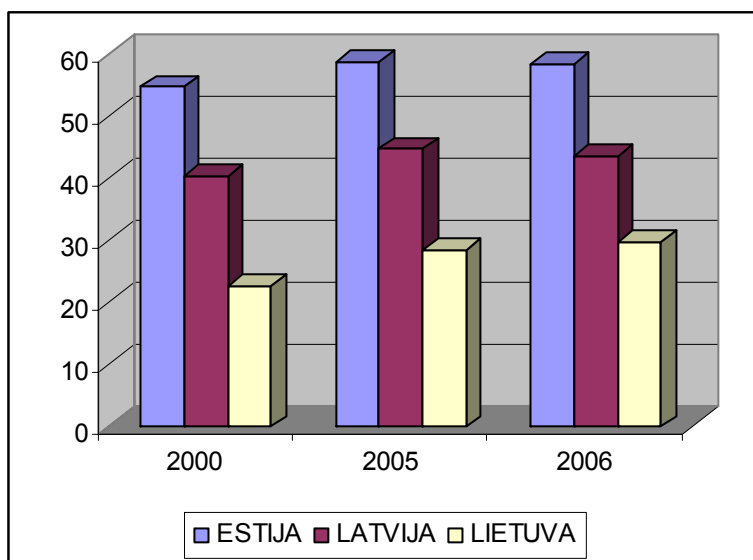
⁴⁴ Šalkauskis S. Raštai. Vilnius: Mintis, 2002. T.VII. P. 139.

Statistikos duomenimis Lietuvos Respublikoje 2007 m. gimė 32346 vaikai, iš jų 9449 neįregistravus santuokos⁴⁵.

7 pav. Gimusieji ir gimusieji santuokos neįregistravusiems tėvams 1994 – 2007 metais

Lyginant su Latvija ir Estija⁴⁶, tai pagal vaikų, gimusių santuokos neįregistravusiems tėvams pirmauja Estija, kurioje santuokos neįregistravusiems tėvams tenka daugiau nei pusė visų gimusių kūdikių – 58,2 %, Latvijai - 43,4 %.

8 pav. Gimusieji santuokos neįregistravusiems tėvams Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje 2000, 2005, 2006 metais

⁴⁵ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis...ten pat // P. 83.

⁴⁶ Ten pat, P. 211.

Dar viena priežastis, dėl ko vaikai auginami su vienu iš tėvų ar iš vis be jų - tai didelė žmonių emigracija į kitas užsienio valstybes. Lietuvoje, esant nepakankamai geroms pragyvenimo sąlygoms, daugelis žmonių emigruoja į kitas užsienio valstybės darbo, geresnio pragyvenimo šaltinio paieškoms. Suaugusieji nesuvokia ar net nesistengia suvokti, kaip jaučiasi jų palikti vaikai. Vaikai auga be meilės, šilumos, paramos, be tų žmogiškųjų ryšių, kurie yra būdingi šeimai. Formuojasi asmenybė, ugdomi charakteris, o visi šie dalykai normaliai ugdytis gali tik šeimoje.

2007 m. emigravo 2,9 tūkst. (11% visų emigrantų) vaikų. Kas septintas 18 metų ir vyresnio amžiaus emigravęs asmuo vaikų turėjo, bet iš jų tik 7 procentai išvyko su vaikais. Dauguma (72%) emigrantų vaikų liko Lietuvoje su vienu iš tėvų, kiti (28%) – su seneliais ar kitais giminaičiais⁴⁷.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad gimstamumas per pastaruosius metus nežymiai didėja, tačiau neužtikrinama kartų kaita, dėl ko visuomenė sparčiai sensta. Nors santuokų skaičius nežymiai padidėjo, tačiau ištuokų skaičius nekinta, dėl ko per metus vidutiniškai per metus be vieno iš tėvų lieka apie 10 tūkstančių vaikų. Sparčiai auga porų, neregistruojančių santuokos, gausėja vaikų, gimusių ne santuokoje. Nyksta tradiciniai ir vis labiau įsigali moderniai šeimai būdingi bruožai. Kritiška demografinė padėtis. Todėl valstybė privalo skatinti piliečius kurti šeimas, įsipareigojant santuokomis, privalo saugoti ir remti šeimą, nes tik šeima yra visuomenės pažangos garantas, tautos gerovės ir išlikimo garantas.

3. SOCIALINIŲ GARANTIŲ ŠEIMOMS SANTUOKOS SUDARYMO ATVEJAI IR ATVEJAI, KAI SANTUOKA NESUDARYTA SKIRTUMAI

3.1 Socialinių garantijų samprata

Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina politines, ekonomines ir socialines laisves bei teises. Įtvirtindama piliečių teises ir laisves, kartu numato ir priemones joms užtikrinti. Tų priemonių užtikrinimas taip pat yra numatytas įstatymuose ir poįstatyminiuose aktuose. Anot Lietuvos Respublikos Konstitucijos „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“⁴⁸, „valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose“⁴⁹, „kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir

---

⁴⁷ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis...// ten pat, P. 163.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁹ Ten pat, 39 str. 1d.

sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju⁵⁰, „kiekvienas dirbantis žmogus turi teisę turėti poilsį ir laisvalaikį, taip pat kasmetines mokamas atostogas“⁵¹, „valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais“⁵². Tokiu būdu šios sąlygos ir priemonės padedančios užtikrinti piliečiams suteiktą demokratiškas teisių ir laisvių įgyvendinimą, laikomos garantijomis.

1948 metais priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 str. skelbia: „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai“⁵³. Taigi, žmogaus teisės yra neatskiriamos nuo žmogaus asmenybės, žmogaus teisės yra visuomeninės vertybės – laisvės, imunitetai ir privilegijos, kurių gali reikalauti žmogus, „kaip savo teisės“, kiekvienoje visuomenėje, kurioje jis gyvena.

Visos piliečių teisių, laisvių ir pareigų garantijos pagal savo turinį ir pobūdį teisinėje literatūroje paprastai skirstomos į dvi grupes: bendrąsias (ekonominės, politinės, ideologinės) ir specialiąsias (teisines).

„Socialines garantijas dauguma autorių priskiria prie ekonominių garantijų, pasireiškiančių visų pirma konstitucinėmis žmogaus teisėmis laisvai pasirinkti darbą bei verslą, turėti tinkamas ir saugias darbo sąlygas, gauti teisingai apskaičiuotą darbo užmokestį ir kt. Šios garantijos savitos tuo, kad yra taikomos visiems piliečiams ir sudaro savarankišką grupę - bendras socialines darbo garantijas. Be jų, yra ir specialios socialinės garantijos, taikomos atskiroms darbuotojų kategorijoms atsižvelgiant į jų amžių, lytį, politinį statusą. Šioms grupėms įstatymais ir kitais norminiais aktais nustatomos specialios (papildomos) darbo teisių garantijos“⁵⁴.

Garantijos yra apibrėžiamos teisės aktuose bei teisinėje literatūroje, kas nurodo jų svarbą teisinėje sistemoje. Jos tiesiogiai susijusios su žmogaus teisių įgyvendinimu. Be to, žmogaus teisių garantijų atsiradimas susijęs su teisės normomis, kuriomis suformuluotos žmogaus teisės, bei jų pripažinimu, apsauga, taikymo užtikrinimu. Išskirtinę žmogaus teisių vietą užima darbo teisės ir jų garantijos, nes garantijos darbuotojams - vienas iš darbo santykių

---

⁵⁰ Ten pat, 48 str. 1d.

⁵¹ Ten pat, 49 str. 1d.

⁵² Ten pat, 52 str.

⁵³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

⁵⁴ Grigas R. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai. Vilnius: VPU leidykla, 1998. P. 98.

esminių, nuo kitų teisės šakų skiriančių, bruožų bei socialinė sauga. „Visi darbuotojai ir jų išlaikytiniai turi teisę į socialinę apsaugą“⁵⁵ skelbia Europos socialinė chartija. Lietuvoje „socialinė saugos sistema – tai valstybės nustatytų socialinių – ekonominių priemonių visuma, teikianti pragyventi reikalingų lėšų ir paslaugų šalies gyventojams, kurie negali dėl įstatyme numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo arba kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti“⁵⁶.

Pačių žmogaus teisių deklaravimas tiek tarptautiniuose, tiek ir nacionaliniuose dokumentuose nieko nereikš, jeigu nebus numatyta jų įgyvendinimo tvarka, būdai ir priemonės. Ne kiekviena žmogaus teisė teisės normų pavidalu atspindi savo paskirtį, pasiekia savo tikslą. Priklausomai nuo to, kokios yra žmogaus teisės, joms įgyvendinti numatomos garantijos. Atsižvelgiant į priemonių ir būdų, kuriais bus įgyvendintos atitinkamos teisės normos gausybę, garantijas galima sujungti į vieną sistemą.

Garantijų tikslas vienas – garantuoti žmogaus teises ir laisves.

Bendro garantijų apibrėžimo nėra nė viename žodyne ar įstatyme. „Valstybės ir teisės teorijos rusų mokslininkai S. A. Komarovas ir A. V. Malko garantijas įvardija kaip sistemą galimybių ir sąlygų, kuriomis įgyvendinamos teisės normos, leidžiama naudotis subjektyviomis teisėmis ir vykdomos juridinės pareigos. Tai apima tiek objektyvios visuomenės egzistavimo sąlygas, tiek ir specialias valstybės ir visuomenės nustatytas priemones, suteikiančias visiems subjektams galimybę tiksliai įgyvendinti teisės normas. V. Vadapalas garantijas supranta kaip „rezultato įsipareigojimus“, kai valstybė privalo imtis priemonių, kad įvykdytų tarptautinės sutarties nuostatas. Atsižvelgiant į skirtingą valstybių išsivystymo lygį bei ekonomini potencialą tarptautiniuose dokumentuose nenustatomas tiesioginis įsipareigojimas valstybėms garantuoti ekonomines, socialines bei kultūrinės teises. Tuo atveju, jei valstybė nesiima priemonių tam, kad laipsniškai įgyvendintų šias teises, ji pažeidžia sutartį, t. y. įsipareigojimui „garantuoti“ priskiriama pareiga užkirsti kelią tokiems privačių asmenų pasikėsinimams į teises, už kuriuos valstybė kitais atvejais neatsakytų“⁵⁷.

Anot kai kurių teisininkų nuomonės, socialinės garantijos - tai „socialinių – ekonominių priemonių sistema, visuomenės nariams, jų socialinėms grupėms sudaranti gyvenimo ir veiklos sąlygas, įgyvendindama jų interesus, įvairius ryšius ir santykius, visuomenės sistemos

---

⁵⁵ Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704.

⁵⁶ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 27.

⁵⁷ Mačernytė-Panomariovienė I. Teisinė garantijų darbuotojams prigimtis // Jurisprudencija. 2002, 25(17). P. 92.

funkcionavimą ir raidą. Pagrindinės socialinės garantijos - teisė pasirinkti profesiją, darbą, ekonominės veiklos formas, teisę gauti profesinį ir bendrąjį išsilavinimą, žmogaus teisę realizuoti savo darbinį potencialą, sugebėjimą gauti atlyginimą pagal darbo kiekį ir kokybę, atitinkantį normuotų prekių ir paslaugų vartojimo vertę. Socialinių garantijų įgyvendinimo sfera – minimalaus gyvenimo lygio palaikymas patenkinant būsto, sveikatos apsaugos, išsilavinimo, pajamų (visuomenei prieinamos ekonominės raidos lygio gerovės) poreikius. Šiuo tikslu kuriama socialinių – ekonominių normų sistema, numatanti žemiausią minimalios gyvenimo gerovės lygį, kad patenkintų individualius ir visuomeninius poreikius⁵⁸.

Išsiaiškinus bendrąją socialinių garantijų sąvoką galima pereiti prie socialinių garantijų šeimoms santuokų sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta.

Koks valstybės vaidmuo nustatant socialines garantijas šeimoms santuokų sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta?

Svarbiausias vaidmuo priimant socialines garantijas reguliuojančius įstatymus tenka valstybei. Kiekvienoje valstybėje yra sukurtos atitinkamos socialinės paramos šeimai politikos priemonės. Tačiau atskirose šalyse socialinio saugumo lygis skiriasi ir tai lemia istorinė patirtis, ekonomikos bei demokratijos lygis, visuomenės mentalitetas ir kt. Lietuvoje “vis svarbesnė tampa valstybės vykdoma socialinė funkcija – gyventojų teisių ir laisvių apsauga, žmonių socialinių poreikių tenkinimo priemonių įgyvendinimas, būtinojo gyvenimo lygio palaikymas, socialinis aprūpinimas ir kt.”⁵⁹ Valstybinio socialinio aprūpinimo sistema yra visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas. „Valstybinis socialinis aprūpinimas – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti”⁶⁰. Šią sistemą sudaro - privalomas (valstybinis) socialinis draudimas ir socialinis aprūpinimas bei socialinė šalpa (parama) iš valstybės lėšų, kuri teikiama remiantis dviem principais – kategoriniu, kai remiamos tam tikros gyventojų grupės, neatsižvelgiant į pajamas ir pajamų testavimo būdu.

---

⁵⁸ Mačernytė-Panomariovienė I. Teisinė garantijų darbuotojams prigimtis...// ten pat, P. 93.

⁵⁹ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 18.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 16-411.

„Šeima, kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, siekiant užtikrinti jos visapusišką vystymąsi, turi teisę į atitinkamą socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą“⁶¹, todėl natūralu, kad šeimoms būtų skirtas didelis dėmesys ir jos gautų kuo didesnes garantijas, o ypač šiuo metu, kai vyksta spartus šeimos deinstitutionalizacijos procesas, valstybės parama šeimai turi itin svarbų vaidmenį, siekiant padėti šeimoms, stiprinti jas, didinti jų aktyvumą. 2008-06-03 Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus nutarimą „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“, kurios tikslas – „numatyti ir vykdyti šeimos institutą palaikančią ir stiprinančią bendrą politiką, kuri užtikrintų bendrąsias sąlygas teikiant diferencijuotą valstybės ir visuomeninių institucijų pagalbą šeimai visose srityse, siekiant, kad būtų sudarytos sąlygos jai būti autonomišku, atsakingu, tvirtu, stabilu, aktyviu ir savarankišku institutu, gebančiu visavertiškai atlikti savo funkcijas“⁶², tikėtina, padidės socialinių garantijų šeimoms.

Susituokusių ir nesusituokusių šeimų socialinės garantijos - tai socialinės garantijos darbe ir valstybės užtikrintų priemonių sistema, siekiant apsaugoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, užtikrinti tinkamas gyvenimo sąlygas, pakankamą socialinį aprūpinimą.

3.2 Socialinių garantijų šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta rūšys

3.2.1 Vaikus auginančių darbuotojų socialinės garantijos darbe

Kiekvienas žmogus turi teisę į darbą ir šią savo teisę įgyvendina tiesiogiai sudarydami darbo sutartis su darbdaviais arba tarpininkaujant įdarbinimo tarnyboms. Tačiau gyvenime būna įvairių situacijų – ekonominės priežastys, technologinės priežastys, vyksta darbovietės struktūriniai pertvarkymai ir darbuotojų skaičiaus mažinimas ar pan. Ir tada reikia nutraukti darbo santykius. „Darbo sutartis gali baigtis sekančiais pagrindais - darbo sutarties nutraukimas šalių susitarimu; darbo sutarties nutraukimas suėjus terminui; darbo sutarties nutraukimas darbuotojo pareiškimu; darbo sutarties nutraukimas dėl nepriklausančių nuo darbuotojo aplinkybių; darbo sutarties nutraukimas darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės; likvidavus darbdavį be teisių perėmėjo; darbuotojui mirus“⁶³.

---

⁶¹ Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704.

⁶² Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

⁶³ Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

Lietuvos Respublikos darbo kodekse (toliau LR DK) yra išskirti keli straipsniai, kurie reglamentuoja darbo santykius būtent su vaikus auginančiais tėvais.

Darbo sutarties nutraukimas. LR DK⁶⁴ 129 str. įtvirtina, kad darbo sutarties nutraukimas darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės „su darbuotojais, auginančiais vaiką (vaikus) iki trejų metų, negali būti nutraukta“⁶⁵, tačiau „su darbuotojais, auginančiais vaikų iki keturiolikos metų, gali būti nutraukta tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus“⁶⁶. Nutraukdamas darbo sutartį šiuo pagrindu darbdavys apie atleidimą iš darbo turi įspėti ne vėliau kaip prieš keturis mėnesius. „Darbo sutartis negali būti nutraukta su nėščia moterimi nuo tos dienos, kai darbdaviui buvo pateikta medicinos pažyma apie nėštumą, ir dar vieną mėnesį pasibaigus nėštumo ir gimdymo atostogoms, išskyrus, laikinąją darbo sutartį pasibaigus jos terminui“⁶⁷, taip pat „įsiteisėjusiu teismo sprendimu arba kai įsiteisėja teismo nuosprendis, pagal kurį darbuotojas nuteisiamas bausme, dėl kurios jis negali tęsti darbo; kai darbuotojui įstatymų nustatyta tvarka atimamos specialios teisės dirbti tam tikrą darbą; įstatymų įgaliotų organų ar pareigūnų reikalavimu; kai darbuotojas pagal medicinos ar Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos išvadą negali eiti šių pareigų ar dirbti šio darbo; likvidavus darbdavį, jeigu pagal įstatymus jo darbo prievoles nebuvo įpareigotas vykdyti kitas asmuo; darbdaviui mirus darbo sutartis pasibaigia, jeigu ji buvo sudaryta patarnavimo darbams asmeniškai jam atlikti, taip pat kai nėra jo teisių perėmėjo“⁶⁸. Visais šiais atvejais darbo sutartis nutraukiama be įspėjimo. Darbo kodeksas numato, kad kai dėl ekonominių ar technologinių priežasčių arba dėl darbovietės struktūrinių pertvarkymų mažinamas darbuotojų skaičius, pirmenybės teisę būti palikti dirbti turi darbuotojai, kurie vieni⁶⁹ auginą vaikus (įvaikius) iki šešiolikos metų. Visais darbo sutarties nutraukimo

---

⁶⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

⁶⁵ Ten pat, 132 str. 2 d.

⁶⁶ Ten pat, 129 str. 4 d.

⁶⁷ Ten pat, 132 str. 1 d.

⁶⁸ Ten pat, 136 str. 1-2 d.

⁶⁹ Aukščiausiojo Teismo Senatas 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 44 išaiškino kas yra darbuotojai, vieni auginantys vaikus (įvaikius). Darbuotojais, kurie vieni auginą vaikus (įvaikius) yra pripažįstami tie darbuotojai, kurie faktiškai vieni auginą vaiką (vaikus) ar įvaikį (įvaikius) (pavyzdžiui, yra našlys (našlė), vieniša motina (įmotė), kitas vaiko tėvas (itėvis) atlieka laisvės atėmimo bausmę ar jam neterminuotai arba terminuotai apribota tėvų valdžia, santuoka yra nutraukta ar gyvena skyrium ir teismo sprendimu vaiko (įvaikio) gyvenamoji vieta yra nustatyta su juo, kt.). Šis sąrašas nėra baigtinis, nes praktikoje gali būti ir kitų situacijų, kai darbuotojas bus faktiškai vienas auginantis vaiką. Ši sąvoka taip pat turėtų būti taikoma ir įstatyminio globėjo (rūpintojo) atžvilgiu. Šios teisės normos taikymui neturi reikšmės, ar darbuotojas vienas išlaiko auginamą vaiką, ar kitas vaiko tėvas taip pat vykdo pareigą materialiai išlaikyti nepilnametį vaiką.

atvejais įstatymų leidėjas neišskiria ar tai būtų vieniši tėvai, ar sutuoktiniai, pagrindinis kriterijus yra vaikas ir jo amžius, išskyrus LR DK 135 str., kuris suteikia privilegijų vienišioms tėvams.

Darbo laikas. Darbo laikas - tai laikas, kurį darbuotojas privalo dirbti jam pavestą darbą, ir kiti jam prilyginti laikotarpiai. Darbo laikas yra nustatytas vyriausybės ir yra visiems darbuotojams privalomas, tačiau galimi atvejai, kai laikas gali būti nustatomas sumažinant savaitės darbo dienų skaičių, sutrumpinant darbo dieną (pamainą) ar derinant abu minėtus variantus.

LR DK numato, kad „darbuotojui, auginančiam vaiką iki trejų metų, vienam auginančiam vaiką iki 14 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų, neseniai pagimdžiusiai moteriai (motinos, pateikusios darbdaviui sveikatos priežiūros įstaigos pažymą apie gimdymą ir auginančios vaiką, kol jam sukaks vieneri metai), krūtimi maitinančiai moteriai reikalavimu gali būti numatytas ne visas darbo laikas“⁷⁰. Nesuprantama, dėl kokių priežasčių įstatymų leidėjas taip išskiria tėvus, kurie vieni auginančius vaikus. Jei vaikas auga normalioje šeimoje, jo tėvai pasinaudoti šia galimybe – sumažinti darbo laiką gali tik iki tol, kol jam sueis treji metai, tačiau, jei tėvai vieni augina vaiką, tai jau iki tol, kol vaikui sueis keturiolika arba jei vaikas neįgalus, tai iki aštuoniolikos metų. Nėra jokios galimybės sumažinti darbo laiko sutuoktinių šeimoje, jei jie augintų neįgalų vaiką. Šiame LR DK skyriuje yra ir daugiau straipsnių, kurie suteikia geresnes socialines garantijas darbuotojams, kurie vieni augina vaikus. „Darbuotojai, vieni auginantys vaiką iki keturiolikos metų, jeigu yra galimybė, turi pirmumo teisę pasirinkti darbo pamainą“⁷¹, taip pat „darbuotojai, vieni auginantys vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų, gali būti skiriami dirbti viršvalandinius darbus tik jų sutikimu“⁷², kai tokia galimybė pasinaudoti susituokusiems tėvams galima tik iki tol, vaikus bus treji metai. Tas pats dėl darbo naktį ir dėl budėjimo įmonėje ar namuose. Tėvai, kurie vieni augina vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų, gali būti skiriami dirbti naktį tik jų sutikimu⁷³, budėti įmonėje arba namuose gali būti skiriami tik jų sutikimu.⁷⁴, kai tuo tarpu tėvams, kurie susituokę ir vaikus augina tradicinėje šeimoje, įstatymų leidėjas šiomis LR DK nuostatomis leidžia pasinaudoti tik iki tol, kol vaikui sueis treji metai.

---

⁷⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

⁷¹ Ten pat, 147 str.5 d.

⁷² Ten pat, 150 str. 4 d.

⁷³ Ten pat, 154 str. 4 d.

⁷⁴ Ten pat, 155 str. 4 d.

Poilsio laikas. Poilsio laikas - tai įstatymu, kolektyvine ar darbo sutartimi reglamentuotas laisvas nuo darbo laikas. Poilsio laiko rūšys: pertrauka pailsėti ir pavalgyti; papildomos ir specialios pertraukos pailsėti darbo dienos (pamainos) laiku; paros nepertraukiamasis poilsis tarp darbo dienų (pamainų); savaitės nepertraukiamasis poilsis; kasmetinis poilsio laikas (švenčių dienos, atostogos).

Kiekvienas žmogus turi teisę į poilsį. Kiekvieną poilsio laiko rūšį reglamentuoja atskiri LR DK straipsniai, bei kiti norminiai teisės aktai. Dirbti poilsio, švenčių dienomis draudžiama, išskyrus tokius darbus, kurių sustabdyti negalima dėl techninių gamybos sąlygų (nepertraukiamai veikiančios įmonės, organizacijos), darbus, būtinus gyventojams aptarnauti, taip pat neatidėliotinus remonto ir krovos darbus. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas ir čia daugiau garantijų skiria tėvams, vieniems auginantiems vaikus, nei sutuoktiniams, auginantiems vaikus šeimoje – „dirbti poilsio dienomis galima skirti darbuotojus tik jiems sutikus šiais atvejais – kai darbuotojai, vieni augina vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų ir darbuotojai auginantys vaiką iki trejų metų“⁷⁵.

Atostogos. Efektyvaus darbo užtikrinimui, kokybiškam jo atlikimui, reikalingas poilsis. Darbuotojams, esantiems atostogose, išsaugoma jų darbo vieta, piniginis išlaikymas, nenutrūkstamas darbo stažas. Pagal pageidavimą atostogas galima pasiskirstyti dalimis.

Darbuotojams yra numatytos šios atostogų rūšis: kasmetinės atostogos ir tikslinės atostogos.

Tikslinės atostogos rūšys: nėštumo ir gimdymo; tėvystės atostogos; atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai; nemokamos.

Kasmetinės atostogos. Visiems darbuotojams suteikiamos minimalios 28 kalendorių dienų atostogos išskyrus darbuotojus, vieniems auginantiems vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų, kuriems yra suteikiamos minimalios 35 kalendorinių dienų atostogos. Pastarieji darbuotojai turi teisę pasirinkti kasmetinių atostogų laiką. Vieniems tėvams, auginantiems vaiką iki keturiolikos metų suteikiamos net 7 kalendorinėmis dienomis daugiau atostogų. Iš kur tokia privilegija? Manoma, kad valstybė turėtų skatinti santuoka grįstus šeimos santykius ir kasmetines atostogas leisti pasirinkti bei ilginti kaip tik santuokoje gyvenantiems asmenims, o visa ką jie leidžia – tai tik tėvui pasirinkti kasmetinės atostogos „žmonos nėštumo ir

---

⁷⁵ Ten pat, 161 str. 6 d.

gimdymo atostogų metu⁷⁶. Sugyventinis šios teisės neturi, nes LR DK aiškiai parašyta, kad „žmonos“, o ne draugės, sugyventinės, vaiko mamos ir pan.

Atostogų suteikimas dirbančiam asmeniui užtikrina poilsį, tai būtina sąlyga efektyviam ir kokybiškam darbui, darbinės pusiausvyros atstatymui. Atostogos leidžia darbuotojui įgyvendinti asmeninius ir šeimyninius interesus nesusijusius su tiesioginiu darbu. Nesuteikimas žmogui būtino poilsio, kuris išreiškiamas suteikiant atostogas, iššauktų asmeninių ir darbinių interesų nesuderinamumą, susikaupimo stoką ir, savo ruožtu, tai neigiamai įtakotų darbinių pareigų vykdymą.

Tikslinių atostogų suteikimo tvarka. Visoms moterims be išimties yra suteikiamo nėštumo ir gimdymo atostogos - septyniasdešimt kalendorinių dienų iki gimdymo ir penkiasdešimt šešios kalendorinės dienos po gimdymo (komplikuoto gimdymo atveju arba gimus dviem ir daugiau vaikų septyniasdešimt kalendorinių dienų). Darbuotojams, įvaikinusiems naujagimius ar paskirtiems jų globėjais, suteikiamos atostogos už laiką nuo įvaikinimo ar globos nustatymo dienos, kol kūdikiui sueis septyniasdešimt dienų. Vyrams suteikiamos tėvystės atostogos – laikotarpiui nuo vaiko gimimo dienos iki tol, kol vaikui sukaks vienas mėnuo⁷⁷. Šiomis atostogomis gali naudotis tiek vedę, tiek nevedę vyrai, pagrindinis atostogų kriterijus yra tėvystė. Šeimos pasirinkimu motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitiems giminaičiams, faktiškai auginantiems vaiką, taip pat darbuotojui, paskirtam vaiko globėju, suteikiamos atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai⁷⁸. Asmeniui, kuris yra vaiko priežiūros atostogose, kol jam sueis treji metai paliekama darbo vieta. Šias atostogas galima imti visas, galima dalimis. Atostogas gali imti tiek susituokę, tiek nesusituokę asmenys.

Nemokamos atostogos. Atsižvelgiant į darbuotojo šeimyninę padėtį ar įvykus svarbiems gyvenimo įvykiams darbuotojams suteikiama teisė į nemokamas atostogas. Ir tik šiame straipsnyje nurodyta, kad – nemokamos atostogas, santuokoje gyvenantiems darbuotojams, gali būti suteiktos, jei jie augina vaiką iki keturiolikos metų - iki keturiolikos kalendorinių dienų ir, jei augina neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų – iki trisdešimties kalendorinių dienų. Beje, tos pačios atostogos suteikiamos ir darbuotojams, vieniems auginantiems vaiką. Iki 3 mėn. gali būti suteiktos nemokamos atostogos tėvui, motinos vaiko

---

⁷⁶ Ten pat, 169 str. 5 d.

⁷⁷ Ten pat, 179⁽¹⁾ str.

⁷⁸ Ten pat, 180 str. 1 d.

priežiūros, kol jam sueis treji metai, atostogų metu (motinai - tėvo atostogų vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai, metu).

Darbo užmokestis. Garantijos ir kompensacijos. Darbo kodeksas numato ir papildomas lengvatas asmenims, auginantiems vaikus. „Darbuotojams, auginantiems neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų arba du vaikus iki dvylikos metų, suteikiama viena papildoma poilsio diena per mėnesį (arba sutrumpinamas darbo laikas dviem valandomis per savaitę), o auginantiems tris ir daugiau vaikų iki dvylikos metų – dvi dienos per mėnesį (arba atitinkamai sutrumpinamas darbo laikas keturiomis valandomis per savaitę), mokant darbuotojui jo vidutinį darbo užmokestį⁷⁹. Šia lengvata gali pasinaudoti tiek vyrai, tiek moterys, tiek sutuoktinių šeimos, tiek vieniši asmenys. Darbuotojai, auginantys vaiką iki trejų metų, bei darbuotojai, vieni auginantys vaiką iki keturiolikos metų arba neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų, gali būti siunčiami į tarnybinę komandiruotę tik jų sutikimu. Pastaroji lengvata suteikia didesnės garantijos darbuotojams, vieniems auginantiems vaiką.

Apibendrinus, vaikus auginančių darbuotojų socialines garantijas darbe, galima daryti išvadą, kad didesnių socialinių garantijų suteikiama ne santuokos pagrindu sudarytomis šeimoms. Tai - darbo sutarties nutraukimo sąlygos, poilsio laikas, kasmetinių minimalių atostogų trukmė, papildomos lengvatos. Labai išskiriami darbuotojai pagal vaiko amžių. Darbuotojai, kurie vieni augina vaiką, visomis socialinėmis garantijomis gali naudotis iki vaikui sueis keturiolika metų (dėl darbo sutarties nutraukimo iki sueis šešiolika metų), o jei augina neįgalų vaiką, tai iki jam sueis aštuoniolika, kai tuo tarpu darbuotojai iš tradicinių šeimų, tomis pačiomis socialinėmis garantijomis gali naudotis, tik iki vaikui sueis treji metai, o jei augina neįgalų vaiką ar vaiką iki keturiolikos metų, tai gali pasinaudoti nemokamomis atostogomis (beje, kaip ir vieniši tėvai). Gali būti, kad vienišiams tėvams sunkiau susirasti darbą, sunkiau pragyventi (nors gali būti, kad sąmojingai naudojasi tomis garantijomis), bet čia yra asmeninis jų pasirinkimas. Valstybė remia ir globoja šeimą (sudarytą santuokos pagrindu), todėl ir privalo remti, globoti, santuokos pagrindu sudarytas šeimoms ir suteikti, jei ne didesnes, tai bent vienodas socialines garantijas, kaip ir tėvams, vieniems auginantiems vaikus.

3.2.2. Valstybinis socialinis draudimas, sveikatos draudimas

Socialinio draudimo sistemos įvedimas tai perėjimas nuo valstybės teikiamo „aprūpinimo“ negalintiems dirbti ir neturintiems nuolatinių pajamų gyventojams prie jų įmokomis

---

⁷⁹ Ten pat, 214 str.

įgyjamų teisių ir nustatytas įstatymų išmokas.

„**Valstybinis socialinis draudimas** – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos“⁸⁰.

Valstybinio socialinio draudimo rūšys:

- 1) pensijų socialinis draudimas, kuriuo draudžiama pagrindinei ar pagrindinei ir papildomai pensijos dalims;
- 2) ligos ir motinystės socialinis draudimas, kai draudžiama ligos ir motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos išmokoms;
- 3) nedarbo socialinis draudimas;
- 4) nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas;
- 5) sveikatos draudimas.

Valstybinio socialinio draudimo įstatyme yra nurodyti asmenys, kurie ir kokiomis socialinio draudimo rūšimis yra draudžiami. Tiek susituokę, tiek nesusituokę asmenys, jei jie dirba pagal darbo sutartis pas juridinius ar fizinius asmenis ar užima tam tikras pareigas, kurios nurodytos Valstybinio socialinio draudimo įstatyme yra privalomai draudžiami visų rūšių valstybiniu socialiniu draudimu ir įgyja teisę gauti visų rūšių išmokas.

Pensijų ir nedarbo socialiniu draudimu gali būti draudžiami nedirbantys asmenys, jei jie yra valstybės tarnautojų ir profesinės karo tarnybos karių bei deleguotų asmenų sutuoktiniai, nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir negauna pajamų, susijusių su darbo santykiais, – tuo laikotarpiu, kai jie gyvena užsienyje kartu su valstybės tarnautoju ar deleguotu asmeniu, atitinka nurodytus Valstybinio socialinio draudimo įstatyme kriterijus ir jei deleguotam asmeniui darbo užmokestį ir nuo jo socialinio draudimo įmokas moka asmenį delegavusi Lietuvos Respublikos deleguojančioji institucija. Pastaruoju draudimu draudžiami asmenys, būtinai turi būti susituokę, norėdami įgyti teisę į šį draudimą ir įgyti teisę į valstybinio socialinio draudimo senatvės, invalidumo arba našlių ir pensiją, taip pat teisę gauti išmoką, numatytą Nedarbo socialinio draudimo įstatyme⁸¹, nes kartu gyvenantys sugyventiniai, šios teisės neturi. Šeimos pasirinkimu vienas iš tėvų (įtėvių) auginantys vaiką iki trejų metų draudžiami valstybės lėšomis valstybiniu

---

⁸⁰ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 17-447.

⁸¹ Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-26.

socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims bei nedarbo socialiniu draudimu. Nesvarbu asmuo susituokęs ar ne, jei jis auginantis vaiką iki trejų metų, draudžiamas valstybės lėšomis tik tuo atveju, jeigu jis tuo laikotarpiu neturi draudžiamųjų pajamų, yra deklaravęs gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, augina vaiką iki trejų metų Lietuvos Respublikoje, nėra privalomai draudžiamas valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims bei nedarbo socialiniu draudimu, nėra draudžiamas socialiniu draudimu kitoje valstybėje, motinos arba tėvo valdžia neapribota, vaikas teismo sprendimu neatskirtas nuo motinos arba tėvo, vaikui nepaskirtas globėjas (tik motinoms, tėvams arba įmotėms, įtėviams). Auginant vieną vaiką, draudimas valstybės lėšomis vykdomas vienam asmeniui. Jeigu turintys teisę į draudimą valstybės lėšomis motina (įmotė) ir tėvas (įtėvis) augina du ar daugiau vaikų iki trejų metų, draudimas valstybės lėšomis gali būti vykdomas jiems abiemis⁸². Nedarbo socialiniu draudimu draudžiami asmenys, nesukakę senatvės pensijos amžiaus vienas iš neįgalaus asmens, kuriam nustatytas specialus nuolatinės slaugos poreikis tėvų (įtėvių), slaugantis namuose nurodytą neįgalų asmenį. Šiuo draudimu draudžiami tiek sutuoktiniai, tiek sugyventiniai ar vieniši asmenys, pagrindinis draudimo kriterijus – tėvystė ir motinystė.

„Privalomasis sveikatos draudimas – valstybės nustatyta asmens sveikatos priežiūros ir ekonominių priemonių sistema, šio įstatymo nustatytais pagrindais ir sąlygomis garantuojanti privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamiesiems asmenims, įvykus draudimui įvykiui, sveikatos priežiūros paslaugų teikimą bei išlaidų už suteiktas paslaugas, vaistus ir medicinos pagalbos priemones kompensavimą“⁸³.

Sveikatos draudimo įstatymas yra svarbus sveikatos apsaugos teisinės sistemos pagrindas, jis laiko visą asmens sveikatos priežiūros teisinę sistemą.

Sveikatos draudimas yra privalomasis ir papildomasis (savanoriškasis).

Apdraustieji privalomuoju sveikatos draudimu – draudžiamieji šiuo draudimu, kurie Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka moka arba už kuriuos yra mokamos atitinkamo dydžio įmokos. Valstybės lėšomis draudžiamos moterys, kurioms įstatymų

---

⁸² Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2008 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Nr. V-357 „Dėl valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2007 m. liepos 27 d. įsakymo Nr. V-334 „Dėl asmenų, auginančių vaiką iki trejų metų, valstybinio socialinio draudimo valstybės lėšomis tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo // Valstybės žinios. 2008, 92-3678.

⁸³ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 55-1287.

nustatyta tvarka suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos, bei nedirbančios moterys jų nėštumo laikotarpiu, 70 dienų (suėjus 28 nėštumo savaitėms ir daugiau) iki gimdymo ir 56 dienos po gimdymo; vienas iš tėvų (įtėvių), auginantis vaiką iki 8 metų, taip pat vienas iš tėvų (įtėvių), auginantis du ir daugiau nepilnamečių vaikų; vienas iš tėvų (įtėvių), globėjas ar rūpintojas, slaugantis namuose asmenį, kuriam nustatytas neįgalumo lygis, arba asmenį, pripažintą nedarbingu iki 24 metų, arba asmenį, pripažintą nedarbingu iki 26 metų dėl ligų, atsiradusių iki 24 metų.

Tiek valstybinis socialinis draudimas, tiek sveikatos draudimas nurodo vienodas sąlygas, kuriomis yra draudžiami asmenys. Svarbiausia sąlyga, kad būtų mokamos įmokos. Nesvarbu asmenys susituokę ar ne. Tik pensijų ir nedarbo socialinis draudimas nurodo, kad teisę į valstybinio socialinio draudimo senatvės, invalidumo arba našlių ir pensiją, taip pat teisę gauti išmoką, numatytą Nedarbo socialinio draudimo įstatyme turi tik valstybės tarnautojų, deleguotų asmenų sutuoktiniai, bet ne sugyventiniai, jei jie tuo metu su deleguotu asmeniu gyvena užsienyje ir negauna pajamų susijusių su darbo santykiais.

3.2.3 Pensijos

„Pensija (lot. pensio – apmokėjimas, išmoka), reguliariai mokamos pragyvenimo lėšos pasenusiems arba atidirbusiems įstatymo numatytą laiką žmonėms, invalidams, šeimos nariams, netekusiems maitintojo“⁸⁴.

Valstybinės pensijos. Lietuvoje šiuo metu yra šios valstybinių pensijų rūšys - Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinės pensijos, nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, pareigūnų ir karių valstybinės pensijos, mokslininkų valstybinės pensijos, teisėjų valstybinės pensijos. Socialinių garantijų prasme mus domina tik tos, kurios yra tiesiogiai susijusios su šeima. Tai būtų Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinės pensijos, nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, pareigūnų ir karių valstybinės pensijos.

Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinės pensijos⁸⁵. Jos skiriamos piliečiams, atitinkantiems LR valstybės pensijų įstatyme nurodytus pensijų skyrimo kriterijus. Šiuo metu yra priimtas nutarimas, kuriuo pažymima, kad Lietuvos Respublikos pirmojo laipsnio valstybinės pensijos pagal jų paskirtį valstybinių pensijų sistemoje laikytinos

---

⁸⁴ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Gimtinė, 1999. P. 267.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 101-2018.

aukščiausiu asmens nuopelnų Lietuvos valstybei įvertinimu ir turėtų būti skiriamos daugiavaikėms motinoms, atitinkančioms didesnius reikalavimus, susijusius su pagimdytu (įvaikintu) vaikų (įvaikių) skaičiumi ir jų auklėjimu, nei motinoms, kurioms skiriamos Lietuvos Respublikos antrojo laipsnio valstybinės pensijos, todėl šiuo metu priimtas nutarimas⁸⁶, kuriuo pritariama dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 4, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto Nr. XP-2810 nuostatomis, siūlančioms nustatyti daugiavaikėms motinoms teisę į Lietuvos Respublikos pirmojo laipsnio valstybines pensijas ir išplėsti jų teisę į Lietuvos Respublikos antrojo laipsnio valstybines pensijas, ir siūloma, kad pirmojo laipsnio valstybines pensijas gautų motinos, pagimdžiusios (įvaikinusios) 10 ir daugiau vaikų, išauginusios juos iki 18 metų amžiaus ir nepriekaištingai išauklėjusios ir antrojo laipsnio valstybines pensijas gautų motinos, kurios pagimdė (įvaikino) 5 ir daugiau vaikų, išaugino juos iki 8 metų ir gerai išauklėjusios. Visiškai nesvarbu kokioje šeimoje vaikai užauginti, susituokusių ar ne, nesvarbu mama viena juos augino ar ne, ši pensija skiriama motinai.

Pirmojo ar antrojo laipsnio valstybinės pensijos gavėjui mirus, jo sutuoktiniui (toliau – našlė arba našlys) ir (ar) vaikams (įvaikiams) skiriama valstybinė našlių ir našlaičių pensija, jeigu jie yra Lietuvos Respublikos piliečiai.

Teisę gauti valstybinę našlių pensiją turi našlė arba našlys, kurie buvo susituokę ir sukako senatvės pensijos amžių ar buvo pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais iki sutuoktinio mirties arba sukako tokį amžių ar pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais per 5 metus po sutuoktinio mirties; taip pat, jeigu augina mirusiojo sutuoktinio vaikus iki 18 metų ar slaugo mirusiojo vaikus namuose.

Teisė gauti valstybinę našlių pensiją išlieka, kai po šios pensijos paskyrimo darbingais pripažinti našlė arba našlys vėl pripažįstami nedarbingais ar iš dalies darbingais nepraėjus 3 metams nuo dienos, kurią buvo nutrauktas valstybinės našlių pensijos mokėjimas, taip pat kai nedarbingu ar iš dalies darbingu pripažinti našlė arba našlys senatvės pensijos amžių sukanka valstybinės našlių pensijos gavimo laikotarpiu.

Teisę gauti valstybinę našlaičių pensiją turi mirusiojo vaikai (įvaikiai) iki 18 metų, vyresni kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais iki 18 metų ir visą laiką nuo 18 metų sukakties yra nedarbingi ar iš dalies darbingi, taip pat nustatyta tvarka įregistruotų bendrojo

---

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 3 d. nutarimas Nr. 842 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 4, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto NR. XP-2810 ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 4, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2975“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 104 – 3985.

lavinimo bei aukštųjų ir profesinių mokyklų dieninių skyrių studentai ir moksleiviai – iki šių mokyklų baigimo, bet ne ilgiau, negu kol jiems sukaks 24 metai.

Kaip matome, valstybinę našlių pensiją teisę gauti turi tik sutuoktiniai, sugyventiniai tokios teisės neturi. Našlė arba našlys, neturėję su mirusiu sutuoktiniu vaikų, turi teisę gauti valstybinę našlių pensiją tik tuo atveju, jei nuo santuokos įregistravimo nustatyta tvarka iki sutuoktinio mirties dienos praėjo ne mažiau kaip 5 metai. Našlei ar našliui, gaunančiam valstybinę našlių pensiją, šios pensijos mokėjimas nutraukiamas dar kartą susituokus. Mirusiojo vaikams (įvaikiams), turintiems teisę gauti valstybinę našlaičių pensiją, ši teisė išlieka ir tada, kai juos kas nors įvaikina. Visiškai nesvarbu, kokioje šeimoje vaikas augo, svarbu, kad yra tėvystė ir to pakanka, skiriant valstybinę našlaičių pensiją.

Nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos. Nukentėjusiųjų asmenų valstybines pensijas⁸⁷ turi teisę gauti Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie atitinka LR valstybinių pensijų draudimo įstatyme nurodytus kriterijus.

Mirus nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos gavėjui, skiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės našlių ir našlaičių pensijos. Tik asmenys, kurie buvo susituokę su žuvusiuoju ir nėra sudarę kitos santuokos, tai, nepaisant amžiaus, turi teisę gauti nukentėjusiųjų asmenų valstybinę našlių pensiją. Sugyventinių šeimos tokios teisės neturi. Našlaičių pensija skiriama visiems našlaičiams (vaikams ir įvaikiams) iki 18 metų, taip pat vyresniems kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais iki 18 metų ir jeigu jie visą laiką nuo 18 metų sukakties yra nedarbingi ar iš dalies darbingi, taip pat vidurinių bei nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų ir profesinių mokyklų dieninių skyrių studentams ir moksleiviams iki šių mokyklų baigimo, bet ne ilgiau, negu jiems sukaks 24 metai.

Pareigūnų ir karių valstybinę pensiją⁸⁸. Šiuo metu yra šios pareigūnų ir karių valstybinės pensijos: už tarnybą; netekto darbingumo; našlių ir našlaičių.

Pareigūnų ir karių valstybinė našlių ir našlaičių pensija teisę gauti turi mirusiojo (arba nustatyta tvarka pripažinto mirusiu ar nežinia kur esančiu) pareigūno ar kario sutuoktinis bei vaikai (įvaikiai), atitinkantys Valstybinių pensijų įstatyme nustatytas sąlygas. Ši pensija skiriama, jei miręs asmuo buvo įgijęs teisę gauti pareigūnų ir karių valstybinę pensiją už tarnybą arba žuvęs ar miręs nuo sužalojimų asmuo dėl priežasčių, susijusių su tarnyba, arba dėl netekto

---

⁸⁷ Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 101-2018.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 99-1958.

darbingumo buvo įgijęs teisę gauti pareigūnų ir karių valstybinę netekto darbingumo pensiją arba vieną iš šių pensijų gavo. Pažymėtina, kad tik sutuoktiniai turi teisę gauti šią pensiją, sugyventiniams ši pensija nemokama.

Valstybinio socialinio draudimo pensijos. Valstybinės socialinio draudimo pensijų rūšys: senatvės pensija, netekto darbingumo pensija, našlių ir našlaičių pensijos, išankstinė senatvės pensija.

Valstybinę socialinio draudimo pensiją teisę gauti turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymą buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu.

Senatvės pensija. Ji yra pati svarbiausia socialinės apsaugos senatvėje rūšis. Šią pensiją gauti turi teisę nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie turi minimalų 15 metų socialinio pensijų draudimo stažą ir sukanka įstatymo nustatyta senatvės pensijos amžių. „Pensijų draudimo stažas, tai laikas, per kurį asmenys patys moka arba už juos yra mokamos ar turi būti mokamos nustatytos privalomos valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos. Senatvės pensiją sudaro dvi dalys: pagrindinė ir papildoma“⁸⁹. Ši pensijos rūšis mokama atsižvelgiant į amžiaus, gyvenamosios vietos ir draudimo stažo kriterijus. Visiškai neturi reikšmės šeiminei padėčiai. Nesvarbu gyveni santuokoje ar ne, ji mokama visiems be išimties.

Netekto darbingumo pensija. Ši pensija - svarbiausia socialinės apsaugos rūšis neįgalumo atveju. Žmogui susirgus kyla grėsmė prarasti pajamas, kurias jis iki tol galėdavo užsidirbti. Tokiu atveju skiriama netekto darbingumo pensija. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją turi asmenys, kuriems Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais.

Ši pensija skiriama taip pat visiems asmenims, nepriklausomai nuo šeiminio statuso.

Našlių ir našlaičių pensija. „Vieno žmogaus mirtis gali būti pragyvenimo šaltinio netektis kitiems žmonėms, todėl ji pripažįstama kaip socialinės rizikos veiksnys kitiems jo paliktiems išlaikytiniams. Šiuo atžvilgiu buvo laikomasi tradiciškai susiklosčiusio požiūrio į darbo paskirstymą šeimoje: maitintojas privalėjo uždirbti pinigus ir išlaikyti sutuoktinį bei

---

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. <http://www.socmin.lt/index.php?-602174385>; prisijungimo laikas: 2008-10-08.

vaikus. Todėl maitintojo netektis turėjo būti kompensuojama socialinės apsaugos sistemos lėšomis. Šiam tikslui paprastai tarnavo našlės pensija, o našlio pensija pasitaikydavo labai retai. Jos reikėjo tik tuomet, kai vyras negalėdavo užimti maitintojo vaidmens šeimoje dėl silpnos sveikatos ir kai pasitraukdavo iš gyvenimo moteris, buvusi šeimos maitintoja⁹⁰. „Moterims pradėjus dirbti, našlių pensijos daugeliu atvejų pasidarė nebe tokios aktualios, tačiau jos ne tik buvo panaikintos, bet pradėtos skirti ir vyrams“⁹¹. Lietuvoje Našlių ir našlaičių pensija⁹² skiriama, jei asmuo mirties (pripažinimo nežinia kur esančiu) dieną atitiko šias dvi sąlygas (netaikoma, jeigu asmuo mirė iki 1991 m. birželio 1 d):

1) buvo įgijęs valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo (jei asmuo mirė iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidumo) pensiją ar senatvės pensiją (priklausomai nuo mirusiojo amžiaus) arba gavo vieną iš šių pensijų – netekto darbingumo (invalidumo) ar senatvės;

2) minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo ar jam prilyginamą stažą atitinkamos rūšies pensijai mirusysis įgijo dirbdamas Lietuvos, Europos Sąjungos ar Europos ekonominės erdvės susitarimą pasirašiusių valstybių narių įmonėse, įstaigose ar organizacijose (išskyrus asmenis, iki mirties dienos gavusius netekto darbingumo (invalidumo) ar senatvės pensiją, paskirtą ir (ar) mokėtą pagal šį įstatymą ar pagal pensijų įstatymus, galiojusius Lietuvos Respublikoje iki 1995 m. sausio 1 d., bei Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka reabilituotus politinius kalinius ir tremtinius, dalį stažo įgijusius neteisėto kalinimo metu ar tremtyje, kuriems sąlyga įgyti minimalų stažą dirbant Lietuvos, Europos Sąjungos ar Europos ekonominės erdvės susitarimą pasirašiusių valstybių narių įmonėse, įstaigose ar organizacijose netaikoma).

Asmenų, mirusių po 1991 m. birželio 1 d., sutuoktiniui našlių pensija skiriama, jei asmuo mirties dieną buvo nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas.

Teisę gauti našlių pensiją turi asmenys, kurie sukanka senatvės pensijos amžių, neatsižvelgiant į jų amžių sutuoktinio mirties metu, taip pat, kurie yra pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais iki sutuoktinio mirties ar per 5 metus po sutuoktinio mirties, taip pat jei pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais tuo metu, kai slaugė namuose mirusiojo vaikus

---

⁹⁰ Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas, 1998. P.67.

⁹¹ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. p.98.

⁹² Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 59-1153.

(įvaikius) iki 18 metų, pripažintus neįgaliaisiais, taip pat mirusiojo vaikus (įvaikius), kuriems nustatyta 75–100 procentų netekto darbingumo, jeigu šie vaikai (įvaikiai) buvo pripažinti neįgaliaisiais iki jiems sukankant 18 metų.

Teisė gauti našlių pensiją išlieka, kai po našlių pensijos paskyrimo darbingais pripažinti našlė arba našlys vėl pripažįstami nedarbingais ar iš dalies darbingais nepraėjus 3 metams nuo dienos, kurią buvo nutrauktas našlių pensijos mokėjimas.

Našlė arba našlys, neturėję su mirusiu sutuoktiniu vaikų, turi teisę gauti našlių pensiją tik tuo atveju, jei nuo santuokos įregistravimo nustatyta tvarka iki sutuoktinio mirties dienos praėjo ne mažiau kaip vieni metai. Našlei ar našliui našlių pensija neskiriama, o paskirtosios pensijos mokėjimas nutraukiamas dar kartą susituokus.

Teisę gauti našlaičių pensiją turi mirusiojo vaikai (įvaikiai) iki 18 metų, taip pat vyresni, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais iki 18 metų ir jeigu jie nuo 18 metų nuolat yra nedarbingi ar iš dalies darbingi; taip pat vaikai iki 24 metų, jei jie mokosi nustatyta tvarka Lietuvos Respublikoje įregistruotų aukštųjų, profesinių ir bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose (išskyrus bendrojo lavinimo mokyklų dieninių skyrių mokinius, kurie turi teisę gauti našlaičių pensiją iki tų metų, kuriais jie baigia mokytis šiose mokyklose, rugpjūčio 31 d.).

Mirusiojo vaikams (įvaikiams), turintiems teisę gauti našlaičių pensiją, ši teisė išlieka ir tada, kai jie įvaikinami. Našlaičių pensija gauna visi vaikai (įvaikiai), nepriklausomai nuo tėvų šeiminės padėties ar jie buvo susituokę, ar ne.

Apibendrintai galima teigti, kas tiek valstybines, tiek valstybinio socialinio draudimo pensijas teisę gauti turi visi, nepriklausomai nuo to, kokioje šeimoje gyveno ar buvo susituokę, ar gyveno sąjungoje su kitu žmogumi be santuokos, ar gyveno vieni. Tačiau valstybines našlių pensijas ir socialinio draudimo našlių pensijas gali gauti tik su mirusiuoju santuokoje gyvenę asmenys.

3.2.4 Ligos ir motinystės socialinis draudimas

„Ligos ir motinystės socialinis draudimas įstatymų nustatytais atvejais kompensuoja šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl jų pačių arba šeimos narių ligos, taip pat dėl motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) dalį prarastų ar dėl dalyvavimo profesinės reabilitacijos programoje negautų darbo pajamų“⁹³.

---

⁹³ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.

Ligos pašalpa. Teisę gauti ligos pašalpą turi tiek susituokę, tiek nesusituokę asmenys, kurie dėl ligos (ar šeimos nario slaugos) nedirbo ir prarado darbo pajamas, pirmajai laikino nedarbingumo dienai turi ne trumpesnę kaip 3 mėn. per paskutinius 12 mėn. arba 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą ir, kurie yra draudžiami ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Stažo reikalavimas netaikomas :

1. Atvejais, kai apdraustasis asmuo neturi reikiamo ligos ir motinystės socialinio draudimo stažo, nes prieš tai jis buvo išleistas vaiko nuo 1 iki 3 metų priežiūros atostogų, ligos ir motinystės socialinio draudimo stažas jam skaičiuojamas iš 12 mėnesių laikotarpio, buvusio prieš pastarąsias atostogas.

2. Atvejais, kai jaunesni nei 26 metų apdraustieji neįgijo reikalaujamo ligos ir motinystės socialinio draudimo stažo dėl to, kad mokėsi aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, o pertrauka nuo mokslo pabaigos (pagal mokslo baigimą įrodantį dokumentą) iki jie tapo apdraustaisiais neviršija 3 mėnesių, ligos pašalpa mokama neatsižvelgiant į jų turimą stažą.

Ligos ar traumos atveju ligos pašalpa mokama iki darbingumo atgavimo arba kol bus pripažintas netektas darbingumas visiems asmenims, kurie yra apdrausti aukščiau minėtu draudimu.

Pasinaudoti 7 kalendorinių dienų ligos pašalpa sergantiems šeimos nariams, t.y. vyrui ar žmonai, slaugyti gali tik susituokusios šeimos, sugyventinių poros tokios teisės neturi, tačiau tiek susituokusios, tiek „modernios“ šeimos turi teisę slaugyti tėvus ar tėvius, ir gauti iki 7 kalendorinių dienų ligos pašalpą. Tiek susituokusios šeimos, tiek sugyventiniai (tėvai turi būti pripažinę tėvystę) turi teisę gauti ligos pašalpą:

1) iki 14 kalendorinių dienų ligos pašalpą vaiko priežiūrai, jei vaikų įstaigos nustatytas infekcijų plitimą ribojantis režimas;

2) slaugant vaiką iki 14 metų – ne ilgiau kaip 14 kalendorinių dienų;

3) slaugant stacionare bet kuria liga sergantį iki 7 m. vaiką – už visą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per kalendorinius metus;

4) slaugant stacionare ar medicininės rehabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje vaiką iki 18 metų, sergantį sunkiomis ligomis, už visą reikalingą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per kalendorinius metus;

5) motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), prižiūrinčiam vaiką, kurio priežiūrai suteiktos nėštumo ir gimdymo ar vaiko priežiūros atostogos kitam asmeniui, kuris dėl savo ligos ar traumos (gydančio gydytojo sprendimu) negali prižiūrėti šio vaiko. Ši pašalpa mokama nuo pirmos vaiko priežiūros dienos ir ne ilgiau kaip 14 kalendorinių dienų.

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis⁹⁴ ligos pašalpas slaugos atvejais 2003 m. gavo 68307 gavėjai, 2005 m. – 76369 gavėjai, 2006 m. – 81357 ir 2007 m. - 88703 gavėjai.

Motinstės pašalpa. Visos moterys, nesvarbu ištekėjusios ar ne, turi teisę gauti motinstės pašalpą nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu, jeigu yra draustos ligos ir motinstės socialiniu draudimu, įstatymų nustatyta tvarka suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos ir, jeigu iki pirmosios nėštumo ir gimdymo atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinstės socialinio draudimo stažą. Tais atvejais, kai apdraustoji neturi reikiamos ligos ir motinstės socialinio draudimo stažo, nes prieš tai buvo išleista vaiko nuo 1 iki 3 metų priežiūros atostogų, ligos ir motinstės socialinio draudimo stažas jai skaičiuojamas iš 12 mėnesių laikotarpio, buvusio prieš pastarąsias atostogas. Jei jaunesnė nei 26 metų apdraustoji neįgijo reikalaujamo ligos ir motinstės socialinio draudimo stažo dėl to, kad mokėsi aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, o pertrauka nuo mokslo pabaigos (pagal mokslo baigimą įrodantį dokumentą) iki ji tapo apdraustąja neviršija 3 mėnesių, motinstės pašalpa mokama neatsižvelgiant į jos turimą stažą.

Moteriai, atleisti iš darbo nėštumo metu arba nėštumo ir gimdymo atostogų metu dėl įmonės (įstaigos, organizacijos ir pan.) likvidavimo ar bankroto bylos iškelimo, taip pat dėl to, kad pasibaigė terminuotos darbo sutarties terminas arba paskyrimo į pareigas terminas ar įgaliojimų laikas, ir turinčiai reikalaujamą ligos ir motinstės socialinio draudimo stažą, motinstės pašalpa mokama ta pačia tvarka kaip ir dirbančioms ir turinčioms nėštumo ir gimdymo atostogas moterims.

Pašalpa motinstės nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu mokama moterims, suėjus 30 ir daugiau nėštumo savaičių už 126 kalendorinių laikotarpį. Komplikuoto gimdymo atveju ir kai gimė daugiau negu vienas vaikas – papildomai apmokama už 14 kalendorinių dienų. Pašalpa mokama už visą nustatytą iki gimdymo ir po gimdymo laikotarpį neatsižvelgiant į faktinį iki

---

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.sodra.lt/>; prisijungimo laikas: 2008-10-18.

gimdymo praėjusių dienų skaičių. Moterims, kurios iki gimdymo datos (suėjus 30 ir daugiau savaičių) nepasinaudojo teise į nėštumo ir gimdymo atostogas, motinystės pašalpa mokama už 56 kalendorinių dienų laikotarpį po gimdymo, o komplikuoto gimdymo atveju ir kai gimsta daugiau nei vienas vaikas - už 70 kalendorinių dienų po gimdymo laikotarpį.

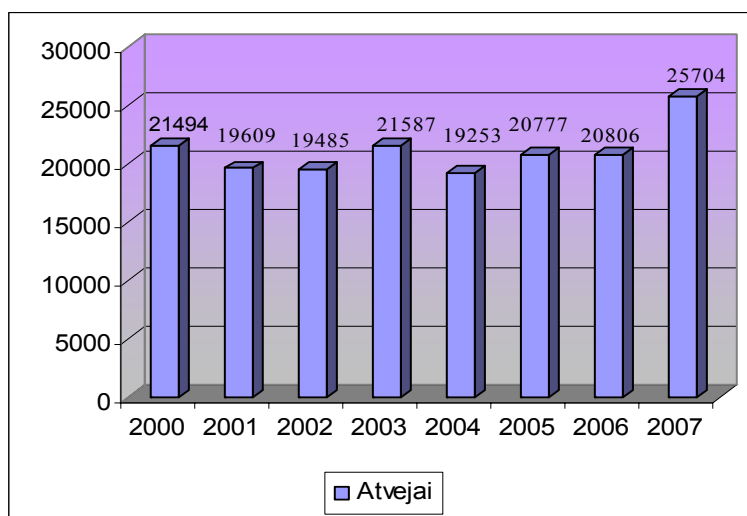
Moterims, pagimdžiusioms 22–30 nėštumo savaitę, motinystės pašalpa mokama už 28 kalendorines dienas po gimdymo. Jeigu kūdikis gyvena 28 paras ir ilgiau, pašalpa mokama už 126 kalendorines dienas po gimdymo. Moterims, pagimdžiusioms 22-30 nėštumo savaitę, komplikuoto gimdymo atveju ir kai gimsta daugiau nei vienas vaikas, papildomai mokama už 14 kalendorinių dienų. Moterims, pagimdžiusioms 22-30 nėštumo savaitę negyvą vaiką, motinystės pašalpa mokama už 28 kalendorinių dienų laikotarpį po gimdymo.

Motinystės pašalpa skaičiuojama pagal užpraeito kalendorinio ketvirčio, buvusio prieš nėštumo ir gimdymo atostogų suteikimo mėnesį, asmens draudžiamąsias pajamas (nuo 2009-01-01 pašalpa bus apskaičiuojama pagal apdraustojų asmens draudžiamąsias pajamas, turėtas 6 iš eilės einančius mėnesius, praėjusius iki užpraeito kalendorinio ketvirčio pabaigos (atostogų pradžia). Manoma, kad tokiu būdu bus siekiama užkirsti kelią nesąžiningu būdu gauti didesnes motinystės pašalpas, kai su darbdaviu susitariama padidinti draudžiamąsias pajamas, tačiau tai nėra visiškai teisinga kitų moterų atžvilgiu, kurios dirba ne privačiame, bet viešajame sektoriuje. Viešajame sektoriuje negalioja jokie susitarimai su darbdaviais, yra vyriausybės nustatyti atlyginimų tarifai ir koeficientai, kurie per minimą laikotarpį gali pakilti ir moterims bus atimta galimybė gauti didesnę pašalpą. Motinystės pašalpos dydis – 100% pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio, atskaičiuojamas tik pajamų mokestis. Motinystės pašalpos dydis priklauso nuo asmens draudžiamųjų pajamų. Pašalpa per mėnesį negali būti mažesnė kaip trečdalis ir didesnė kaip 5 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojančių nėštumo ir gimdymo atostogų pradžios mėnesį, suma (nuo 2008-08-01 einamųjų metų draudžiamosios pajamos – 1488 Lt). Pašalpa išmokama visa iš karto.

Be to, jeigu moteris bent dalį užpraeito kalendorinio ketvirčio, iš kurio apskaičiuojamas kompensuojamasis uždarbis, buvo vaiko priežiūros, kol jam sueis 3 metai, atostogose ir jai suteikiamos naujos nėštumo ir gimdymo atostogos, motinystės pašalpa jos prašymu gali būti apskaičiuota pagal tą patį kompensuojamąjį uždarbį, iš kurio buvo apskaičiuota pirmesnė (ankstesnė) motinystės pašalpa. Jeigu apdraustajai gimė du ir daugiau vaikų, atitinkamai didinama ir pašalpa, jei 2 vaikai – išmokamos dvi pašalpos, jei trys vaikai – trys pašalpos ir t.t.

Statistikos duomenimis⁹⁵ motinystės pašalpą gauna vis daugiau moterų. Jei 2000 – 2006 metais motinystės pašalpą gaudavo apie 19000-21000 moterų, tai 2007 metais šią pašalpą gaudavo jau beveik 26000 moterų.

9 pav. Motinystės pašalpų gavėjų skaičiaus kitimas 2000-2007 metais

Tėvystės pašalpa. Tėvystės pašalpa pradėta mokėti nuo 2006 metų liepos 1 dienos. Ją gauna tėvas, išėjęs specialių jam priklausančių atostogų, kurios trunka, kol vaikui sukanka mėnuo. Už šį laikotarpį jis gauna 100 procentų savo buvusio uždarbio dydžio pašalpą, jei iki tėvystės atostogų per paskutinius 24 mėnesius turi ne trumpesnę nei 7 mėnesių socialinio draudimo stažą, iki tėvystės atostogų pradžios yra – ne vyresnis kaip 26 metų ir ligos ir motinystės socialinio draudimo stažo neįgijo dėl to, kad mokėsi nustatyta tvarka įregistruotos aukštosios, profesinės, bendrojo lavinimo mokyklos dieniniame skyriuje ir pertrauka nuo mokslo pabaigos (pagal mokslo baigimą įrodantį dokumentą), kol jis tapo apdraustuoju asmeniu, neviršija 3 mėnesių.

Iki 2008 metų šią pašalpą gaunantys asmenys turėjo atitikti vieną sąlygą – tėvas su kūdikio motina turėjo gyventi santuokoje. Tačiau nuo 2008 metų ši sąlyga panaikinta ir tėvystės pašalpa gali gauti tėvas, kuris pripažįsta tėvystę⁹⁶, nesvarbu gyvena santuokoje su kūdikio motina ar ne.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.sodra.lt/>; prisijungimo laikas 2008-10-18.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. nutarimo Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 11-387.

Kaip rodo statistiniai duomenys⁹⁷ vis daugiau tėvų pasinaudoja galimybe ir išėina tėvystės atostogų. Nuo 2006 metų liepos mėnesio šią pašalpą gavo 3085 tėvai, o 2007 metais jau 9185 tėvai. Pažymėtina, kad šia galimybe pasinaudojo tik susituokusių šeimų tėvai.

Motinytė (tėvystės) pašalpa. Motinytės (tėvystės) pašalpa mokama vaiko priežiūros atostogų laikotarpiu– nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos iki vaikui sukanka dveji metai (įskaitant vaiko gimimo dieną). Šią pašalpą gali gauti asmenys, kurie yra draudžiami ligos ir motinytės socialiniu draudimu, suteiktos vaiko priežiūros atostogos ir iki pirmos vaiko priežiūros atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 7 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinytės socialinio draudimo stažą. Stažo reikalavimas netaikomas kaip tai nurodyta LR ligos ir motinytės socialinio draudimo įstatyme. Nesvarbu ar šeima gyvena santuokoje ar ne, svarbu, kad tėvas pripažintų tėvystę. Šias atostogas gali imti tiek tėvas, tiek motina visas iš karto arba dalimis, gali jas imti pasikeisdami. Jeigu ištekėjusiai ar neištekejusiai moteriai, gaunančiai motinytės (tėvystės) pašalpą, suteikiamos nėštumo ir gimdymo atostogos ir ji įgyja teisę gauti motinytės pašalpą už nėštumo ir gimdymo atostogas, jai mokamos abi pašalpos. Jei apdraustasis, gaunantis motinytės (tėvystės) pašalpą, įgyja teisę gauti šią pašalpą už kitą vaiką, jam mokamos abi motinytės (tėvystės) pašalpos, nesvarbu, kurio vaiko priežiūrai suteiktos vaiko priežiūros atostogos. Ši nuostata įsigaliojo tik 2008 metais, anksčiau tėvai tokios galimybės neturėjo. Kai vaiko priežiūros atostogos iki vaikui sukaks dveji metai tuo pat metu suteikiamos tėvui ir motinai (nesvarbu susituokę jie ar ne) už skirtingų vaikų priežiūrą, tai kiekvienam pašalpa mokama tik už tą vaiką, už kurį suteiktos atostogos. Už vieno vaiko priežiūros atostogas mokama tik viena motinytės (tėvystės) pašalpa.

Nuo 2008 metų tiek susituokusios, tiek nesusituokusios šeimos gali gauti motinytės (tėvystės) pašalpą už atostogas vaiko priežiūrai iki jam sukaks dveji metai, kai tuo tarpu iki 2008 metų motinytės (tėvystės) pašalpa buvo skiriama tik už vaiko priežiūros atostogas iki jam sukaks vieni metai. Šiuo metu, t.y. nuo 2008 m. sausio 1 d., motinytės (tėvystės) pašalpos dydis - 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio iki vaikui sueis 1 metukai, ir 85 procentai pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio – iki vaikui sueis 2 metukai. Nuo 1995 metų iki 2008 metų motinytės (tėvystės) pašalpos dydis buvo daug mažesnis, tačiau palaipsniui kilo (žr. lentelę).

---

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.sodra.lt/>; prisijungimo laikas: 2008-10-18.

Lentelė. Motinystės (tėvystės) pašalpų dydžių ir mokėjimo trukmės kitimas (1995–2008 m.)

<i>Laikotarpiai</i>	<i>Pašalpos dydis % nuo kompensuojamojo uždarbio</i>	<i>Pašalpos mokėjimo trukmė</i>
Nuo 1995 01 01 iki 2004 03 01	60 %	Iki vaikai sueis vieni metai
Nuo 2004 03 01 iki 2007 01 01	70 %	Iki vaikai sueis vieni metai
Nuo 2007 01 01 iki 2007 07 01	85%	Iki vaikai sueis vieni metai
Nuo 2007 07 01 iki 2008 01 01	100 %	Iki vaikai sueis 6 mėnesiai
	85 %	Nuo 6 mėnesių iki vaikai sueis vieni metai
Nuo 2008 01 01	100 %	Iki vaikai sueis vieni metai
	85 %	Nuo vienerių metų iki vaikai sueis dveji metai

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Nuo 2007 metų liepos 1 dienos, tėvai prižiūrintys dvynukus ar daugiau kartu gimusių vaikų 100 % motinystės (tėvystės) pašalpą galėjo gauti ne iki tol, kol vaikai sueis šeši mėnesiai, bet iki vaikai sueis vieni metai. Iki 2007-07-01 tėvai tokios galimybės neturėjo. Nuo 2008 metų sausio 1 d. gimus dviem ar daugiau vaikų ir vienam iš tėvų esant šių vaikų priežiūros atostogose, pašalpa mokama už kiekvieną vaiką atskirai, t.y. jei gimė 2 vaikai – pašalpa didinama du kartus, jei 3 vaikai – tris kartus ir t.t. Jei gimė trys ir daugiau vaikų ir priežiūros atostogos suteikiamos abiem tėvams, kiekvienam iš jų mokamos pašalpos dydis nustatomas pagal vaikų, kurių priežiūrai suteiktos atostogos, skaičių⁹⁸. Iki š.m. tėvai galėdavo gauti tik vieną motinystės (tėvystės) pašalpą vaiko priežiūros atostogų metu.

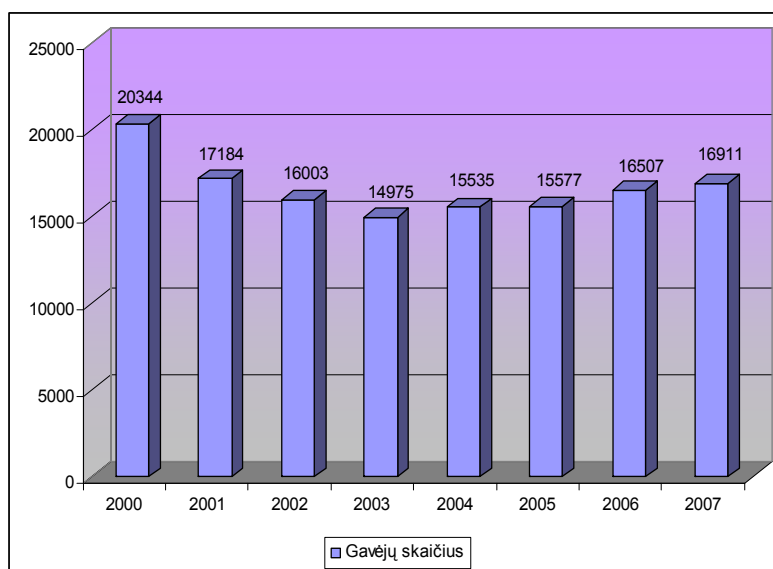
⁹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-284.

Motinytės (tėvystės) pašalpa negali būti mažesnė nei vaiko priežiūros atostogų pradžios mėnesį galiojusių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų trečdalis.

Jeigu apdraustasis, kuris buvo ar yra išleistas vaiko priežiūros atostogų, turi draudžiamųjų pajamų, kurių dydis mažesnis už motinytės (tėvystės) pašalpą (kai mokamos dvi pašalpos – bendra šių pašalpų suma), jam mokamas šios pašalpos ir jo atitinkamą mėnesį turėtų draudžiamųjų pajamų skirtumas. Minėtas skirtumas nemokamas, jeigu kitam iš tėvų suteikiamos to paties vaiko priežiūros atostogos ir jis pradeda gauti motinytės (tėvystės) pašalpą.

Jeigu vienas iš tėvų, esantis vaiko priežiūros atostogose ir gaunantis motinytės (tėvystės) pašalpą, atleidžiamas iš darbo dėl įmonės, įstaigos, organizacijos likvidavimo ar bankroto bylos iškėlimo, taip pat dėl to, kad pasibaigė terminuotos darbo sutarties terminas, jam paskirta motinytės (tėvystės) pašalpa mokama ne ilgiau kaip iki įsidarbinimo. Tais atvejais, kai tėvui ar motinai atleidimo iš darbo dieną išmokama išeitinė išmoka ar kompensacija už nepanaudotas kasmetines atostogas, paskirtos motinytės (tėvystės) pašalpos mokėjimas tęsiamas neatsižvelgiant į šias draudžiamąsias pajamas.

Šiuo metu nėra tikslios statistikos kiek išmokėta pašalpų už vaiko priežiūros atostogas iki vaikui sukaks dveji metai, tačiau, remiantis statistikos duomenimis⁹⁹, tėvų, gaunančių motinytės (tėvystės) pašalpą už vaiko priežiūros atostogas iki vaikui sukaks vieni metai skaičius nežymiai kito. Jeigu nuo 2000 metų motinytės (tėvystės) pašalpų gavėjų skaičius iki 2003 metų sparčiai mažėjo, tai 2003 metais stabilizavosi ir nežymiai pradėjo kilti.

10 pav. Motinytės (tėvystės) pašalpų vaiko iki vienerių metų priežiūros atostogų metu vidutinio mėnesinio gavėjų skaičiaus kitimas 2000 – 2007 metais

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.sodra.lt/>; prisijungimo laikas: 2008-10-19.

Apibendrintai galima teigti, kad susituokę ir nesusituokę asmenys gali gauti ligos pašalpą, tačiau sugyventiniai neturi teisės gauti pašalpos sergančiam sugyventiniui slaugyti, kai tokią pašalpą išmokama sutuoktiniams, slaugant vyrą (žmoną), tačiau tiek susituokę, tiek nesusituokę, gali slaugyti tėvus ir gauti pašalpą. Motinystės pašalpa kaip ir pašalpa vaiko slaugymui mokama vienodai. Nuo 2008 metų visi vyrai, kurie pripažįsta tėvystę turi teisę į tėvystės pašalpą, iki š.m. būtinai turėjo gyventi santuokoje su vaiko motina.

3.2.5 Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas

Tiek susituokę, tiek nesusituokę asmenys turi teisę į šį draudimą, kaip tai nurodyta Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme¹⁰⁰. Tačiau įvykus nelaimiui ir apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama vienkartinė draudimo išmoka. Šią išmoką lygiomis dalimis turi teisę gauti kiekvienas mirusiojo šeimos narys, t.y. sutuoktinis (sugyventinis šios teisės neturi), nepilnamečiai vaikai (įvaikiai), kol jiems sukaks 18 metų, taip pat besimokantys nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, kol jiems sukaks 24 metai, mirusiojo vaikai (įvaikiai), vyresni kaip 18 metų, jeigu jie tapo invalidais iki 18 metų, mirusiojo vaikai, gimę po jo mirties, tėvas (įtėvis) ir motina (įmotė).

Apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio teisę į periodinę draudimo išmoką turi nedarbingi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti jo išlaikymą, t.y.: vaikai (įvaikiai) iki jiems sukaks 18 metų, o sukakę 18 metų ir vyresni, besimokantys nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, iki jiems sukaks 24 metai, taip pat mirusiojo sutuoktinis ar tėvas (motina), įtėvis (įmotė), neatsižvelgiant į amžių ir darbingumą, jeigu jis nedirba ir prižiūri mirusiojo vaikus (įvaikius), vaikaičius, brolius, seseris, iki šiems sukaks 8 metai; taip pat mirusiojo sutuoktinis, sukakęs senatvės pensijos amžių, iki gyvos galvos, mirusiojo sutuoktinis, pripažintas invalidu, jo invalidumo laikotarpiu, mirusiojo vaikai (įvaikiai), vyresni kaip 18 metų, jeigu jie tapo invalidais iki 18 metų, jų invalidumo laikotarpiu ir apdraustojo vaikai, gimę po jo mirties, jeigu jie gimė praėjus ne daugiau kaip 300 dienų po jo mirties.

---

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 110-3207.

Kaip matome, teisę į vienkartinę bei periodinę draudimo išmoką turi būtent santuokos pagrindu sudarytos šeimos, šeimos narys, sutuoktinis, sugyventinių šeimos neturi teisės gauti šios išmokos, išskyrus atvejus, kai teisių į išlaikymą faktas įrodomas teismo tvarka, o jų dalinio darbingumo ar nedarbingumo faktas nustatomas Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos arba teismo sprendimu¹⁰¹.

3.3 Socialinė parama šeimoms ir vaikams

Konstitucija skelbia, kad „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose“¹⁰², Europos socialinė chartija (pataisyta) nurodo, kad „šeima turi teisę į atitinkamą socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 10 str. skelbiama, kad „šeimai, kuri yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė, turi būti teikiama kuo didesnė apsauga ir pagalba, ypač tuomet, kai ji yra kuriama, ir tol, kol ji yra atsakinga už nesavarankiškų vaikų išlaikymą ir auklėjimą“¹⁰³, todėl ir valstybinė socialinė parama šeimoms yra sukurta konstitucinėmis piliečių teisėmis, siekiant įgyvendinti valstybės uždavinius.

Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų – padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas. Todėl ir šeimoms bei vaikams yra mokamos socialinės išmokos ir teikiamos socialinės garantijos bei lengvatos. Socialinė parama šeimoms ir vaikams skiriama neatsižvelgiant į šeimos turtą ir pajamas ir įvertinus šeimos pajamas. Neatsižvelgiant į šeimos turtą mokamos vienkartinės ir periodinės išmokos vaikams, vienkartinė išmoka nėščiai motinai, parama mirties atveju.

3.3.1 Išmokos vaikams

Vienas iš pagrindinių tikslų, kuriuo siekiama išmokomis vaikams, yra padengti išlaidas, kurių turi tėvai, auginami vaikus. Šios išmokos, nors ir vadinasi išmokos vaikams, tačiau jos mokamos ne vaikams, o tam asmeniui, kuris faktiškai juo rūpinasi. „Išmokos vaikams – periodinės ir vienkartinės pinigines išmokos, skiriamos ir mokamos vaikams ir pilnamečiams asmenims, nėščioms moterims, vienam iš vaiko tėvų ar globėjų (rūpintojų)“¹⁰⁴, tačiau jie turi

---

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 44-1448.

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰³ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706.

atitikti vieną sąlygą – vaikas ir nors vienas iš tėvų (globėjų ar įtėvių) nuolat gyvena Lietuvoje. Išmokos gavėjai yra vienas iš tėvų (globėjų, įtėvių) arba pats išmokos gavėjas, jei jis yra pilnametis. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme¹⁰⁵ yra nustatytos šios išmokų rūšys: vienkartinė išmoka vaikui; išmoka vaikui; išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui; globos (rūpybos) išmoka; vienkartinė išmoka įsikurti; vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.

Vienkartinė išmoka. Nepriklausomai nuo to ar vaikas gimė sutuoktinių šeimoje ar ne, šiuo metu skiriama 8 MGL dydžio vienkartinė išmoka, t.y. 1040 litų. Ši išmoka yra skiriama kiekvienam gimusiam vaikui, todėl gimus dvynukams ar daugiau vaikui, ji didinama tiek kartų, kiek gimė vaikų. 2000 metais šią išmoką gavo apie 34000 žmonių, tačiau sekančiais metais gavėjų skaičius mažėjo, kas rodo mažėjantį gimstamumą. 2001 m. išmokėta apie 31000 išmokų, 2002 – apie 30000, kol galiausiai 2003 – 2006 metais jų skaičius siekė šiek tiek virš 29000 ir tik 2007 metais gavėjų skaičius padidėjo virš 30000¹⁰⁶. Įvaikintam vaikui, neatsižvelgiant į tai, kad jau buvo išmokėta išmoka gimusiam vaikui, skiriama 8 MGL dydžio vienkartinė išmoka. Išmoka įvaikintam vaikui neskiriama sutuoktinio (sugyventinio) vaikui, kurį įvaikino kitas sutuoktinis (nuo 2009-01-01). Nuo 2009 m. sausio 1 d. gimusiam gyvam vaikui skiriama 11 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka.

Periodinės išmokos. Nepriklausomai nuo to, kokioje šeimoje auga vaikai, susituokusių ar ne, jiems yra skiriamos išmokos:

1) šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui skiriama 0,75 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį nuo vaiko gimimo dienos, iki sukaks 3 metai;

2) šeimoje, auginančioje tris ar daugiau vaikų, kiekvienam vaikui skiriama 1,1 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį nuo vaiko gimimo dienos, iki sukaks 3 metai;

3) šeimoje, auginančioje vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, kuris mokosi pagal bendrojo lavinimo programą ir (ar) pagal profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti, bet ne ilgiau, kaip iki jam sukanka 21 metai, skiriama 0,4 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį;

4) šeimoje, auginančioje tris ar daugiau vaikų, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, jei jis mokosi pagal bendrojo lavinimo programą, pagal formaliojo profesinio mokymo programą ar studijuoja aukštojoje mokykloje pagal dieninės studijų formos nuosekliųjų

---

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Socialinis apsaugos ir darbo ministerija // <http://www.socmin.lt/index.php?-802624691>; prisijungimo laikas: 2008-10-15.

studijų programą (įskaitant ir akademinį atostogų laikotarpį), bet ne ilgiau, kaip iki jam sukanka 24 metai, skiriama 0,75 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį.

Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui. Kiekvienam privalomosios tarnybos kario vaikui jo tėvo tarnybos laikotarpiu skiriama 1,5 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį. Šią išmoką gauna mama, jei ji yra nuolatinė Lietuvos Respublikos gyventoja, jei ne išmoka mokama tėvui. Šios išmokos gavėjų yra vienetai ir šią išmoką gali gauti susituokusios ir nesusituokusios šeimos.

Valstybė vienodai rūpinasi visais vaikais, tiek augantiems sutuoktinių šeimoje, tiek sugyventinių šeimoje, visiškai nesvarbu, tėvai dirbantys ar ne. Ir tai yra labai teisinga, nes valstybė visus vaikus vienodai saugo, globoja ir teikia jiems paramą.

Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai. Jei moteris pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės pašalpos, iki numatytos gimdymo datos likus 70 kalendorinių dienų skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka – 260 litų. Visiškai neturi reikšmės ar moteris gyvena santuokoje, ar viena ruošiasi auginti vaikelį, ar gyvena su draugu. Iki 2004-07-01 mokėta nėštumo pašalpa besimokančiai moteriai, kitos moterys, jei jos laukėsi, bet nesimokė neturėjo teisės jos gauti, tačiau nuo 2004-07-01 – pradėta mokėti vienkartinė išmoka nėščiai moteriai, tokiu būdu ženkliai padidėjo šią išmoką gaunančių moterų skaičius.

3.3.2 Parama šeimai

Lietuvoje taikoma vieninga pajamų ir turto įvertinimu pagrįsta socialinės paramos teikimo sistema. Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatyme¹⁰⁷ numatyta, kad socialinę paramą gali gauti tik nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai. Paramą gali gauti tiek susituokę, tiek sugyventiniai ar vieni gyvenantys asmenys. Nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims gali būti skiriama piniginė socialinė parama: socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam vandeniui kompensacijos.

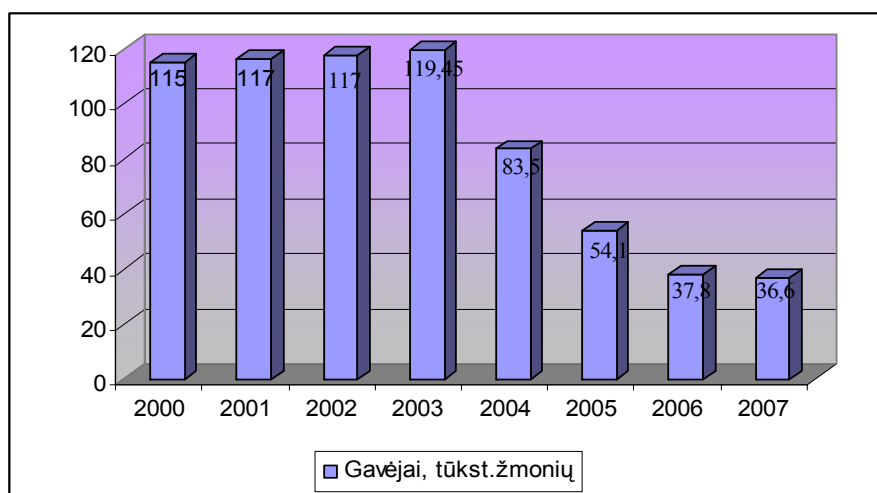
Socialinė parama įvertinus šeimos turtą. Šeima arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į socialinę pašalpą, jei kreipimosi metu nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo, pajamos yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas (350 Lt) (toliau – VRP)

---

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 73-3352.

šeimai arba vienam gyvenančiam asmeniui. Socialinė pašalpa sudaro 90 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų šeimai arba vienam gyvenančiam asmeniui ir vidutinių šeimos arba vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį. Asmenys, turi teisę į piniginę socialinę paramą, jei jie atitinka bent vieną sąlygą, nurodytą Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatyme. Asmenys, kurie nesusituokę, nutraukę santuoką ar gyvena skyrium ir augina vaikus iki 18 metų, teisę į socialinę pašalpą turi, jei yra sudaryta teismo patvirtinta sutartis dėl vaiko (vaikų), kuriam (kuriems) yra pripažinta tėvystė, materialinio išlaikymo arba teismui priteisus šiam vaikui (šiems vaikams) išlaikymą ir tėvystės nustatymo, vaiko (vaikų) išlaikymo priteisimo bylos nagrinėjimo teisme laikotarpiu. Jei šeima nėra sudariusi teismo patvirtintos sutarties dėl vaiko materialinio išlaikymo arba dėl išlaikymo ir (ar) tėvystės nustatymo nesikreipė į teismą arba kreipėsi, bet tėvystė nebuvo nustatyta ir (ar) išlaikymas nebuvo priteistas, ši šeima turi teisę gauti kompensacijas, o socialinę pašalpą turi teisę gauti tik vaikas (vaikai). Nors teigiama, kad siekiant pagerinti nepasiturinčių šeimų materialinę padėtį yra padidintos valstybės remiamos pajamos ir socialinę paramą turėtų gauti daugiau šeimų ar vienišų gyvenančių asmenų, tačiau statistika¹⁰⁸ rodo ką kita – pašalpų gavėjų skaičius, lyginant su 2000 – 2003 metais sumažėjo beveik ketvirtadaliu. Paramos norma – skirtumas tarp VRP ir remiamoji asmens pajamų (90 %) yra per didelė. Todėl ši parama neparemia skurstančiųjų, suvienodina visų remiamųjų gyvenimo lygį, neskatina dirbti. Kadangi minimalios algos ir pensijos auga greičiau nei VRP, todėl mažas pajamas gaunantys asmenys retai patenka tarp socialinės pašalpos gavėjų, todėl reikėtų didinti VRP.

11 pav. Socialinę paramą gaunančių asmenų skaičiaus kitimas 2000 – 2007 metais

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Socialinis apsaugos ir darbo ministerija // <http://www.socmin.lt/index.php?-802624691>. prisijungimo laikas: 2008-10-15.

Kompensacijos. Teisę gauti būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam vandeniui kompensacijas turi gyvenamąją vietą būste deklaravę šeimos nariai arba vienas gyvenantis asmuo, jei kreipimosi metu - nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo; išlaidos už būsto šildymą, kai būsto naudingasis plotas bei atskirų energijos ir kuro rūšių sąnaudos būstui šildyti ne didesnės už nustatytus normatyvus, viršija 20 procentų skirtumo tarp šeimos arba vieno gyvenančio asmens pajamų ir VRP šeimai ar asmeniui dydžio; išlaidos už faktinį šalto vandens, bet ne didesnę už nustatytą normatyvą, viršija 2 procentus šeimos ar asmens pajamų; išlaidos už karštą vandenį, kurio kiekis bei atskirų energijos ar kuro rūšių sąnaudos karštam vandeniui ne didesnės už nustatytus normatyvus, viršija 5 procentus šeimos ar asmens pajamų; įsiskolinusieji už būsto šildymą, karštą ar šaltą vandenį su energijos, kuro, vandens tiekėjais yra sudarę sutartį dėl dalies įsiskolinimo padengimo, kas mėnesį gražinant ne daugiau kaip 20 procentų šeimos / asmens pajamų, arba teismas yra priteisęs padengti įsiskolinimą; kiekvienas vyresnis kaip 18 metų šeimos narys, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš socialinei pašalpai gauti nurodytų sąlygų.

Šeimai ir vieniems gyvenantiems asmenims kompensuojama išlaidų už būsto šildymą dalis, viršijanti 20 % skirtumo tarp šeimos (asmens) pajamų ir VRP šeimai dydžio. Likusi mokesčio už būsto šildymą dalis kompensuojama iš valstybės biudžeto lėšų. Kiekvienam nepasiturinčiam gyventojui garantuojama parama už būtiną higieniniams poreikiams patenkinti karšto bei šalto vandens kiekį. Kompensuojama išlaidų už šaltą vandenį dalis, viršijanti 2 % ir išlaidų už karšto vandenį, viršijanti 5 % šeimos ar vieno gyvenančio asmens pajamų.

Socialinė parama mokiniams. Visi mokiniai, nepriklausomai nuo šeimos, kurioje gyvena, turi teisę į socialinę paramą. Socialinė parama skiriama vaikams, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse mokyklose, ikimokyklinio ugdymo mokyklose ar pas kitą švietimo teikėją (išskyrus laisvąjį mokytoją) pagal bendrojo lavinimo ar priešmokyklinio ugdymo programas, išskyrus suaugusiųjų ugdymo programas. Įstatymas¹⁰⁹ įteisina dvi socialinės paramos mokiniams rūšis - mokinių nemokamas maitinimas ir parama mokinio reikmenims įsigyti.

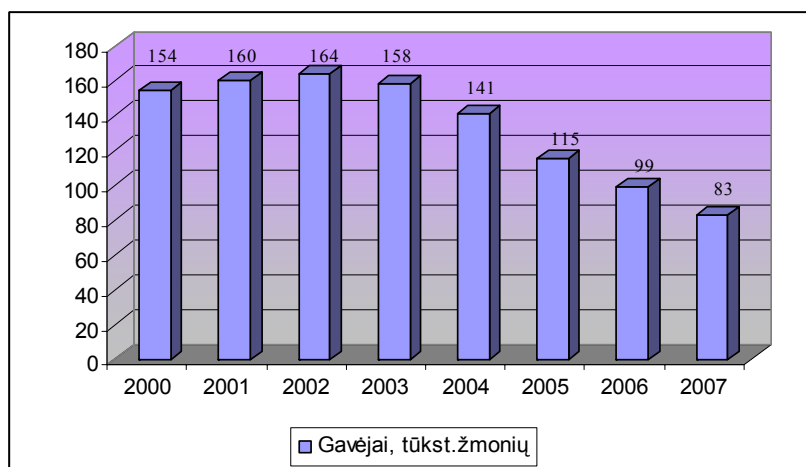
Visi mokiniai, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ugdymo ar pagal pradinio ugdymo programas, nepriklausomai nuo šeimos gaunamų pajamų, turi teisę į nemokamus pietus. Priklausomai nuo šeimos gaunamų pajamų mokiniai turi teisę į nemokamus pietus bei aprūpinimą mokinio reikmenimis (2007 metais šią paramą gavo 57418 mokinių), jeigu pajamos

---

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 73-2755.

vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (525 Lt) ir teisę į nemokamus pusryčius, jeigu pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1 VRP dydis (350Lt).

Atsižvelgiant į šeimų gyvenimo sąlygas, mokiniams gali būti suteikta socialinė parama ir kitais savivaldybės, kurioje priimamas sprendimas dėl socialinės paramos mokiniams skyrimo, nustatytais atvejais: ligos, nelaimingo atsitikimo, netekus maitintojo ir kt. Jiems gali būti skiriami nemokami pietūs, jeigu pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 2 VRP dydžiai (700Lt) arba nemokami pietūs, pusryčiai ir parama mokinio reikmenims įsigyti, jei pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 VRP dydžio (525 Lt). Mokiniam, kurių vidutinės pajamos vienam šeimos nariui mažesnės nei 1,5 VRP dydžio (atskirais atvejais – 2 VRP dydžiai), gali būti skiriamas nemokamas maitinimas vasaros atostogų metu mokyklose organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose. Lyginant 2000 – 2007 metų mokinių iš nepasiturinčių šeimų nemokamo maitinimo skaičiaus kitimą matosi, kad per pusę sumažėjo mokinių, gaunančių šią paramą¹¹⁰. Tai lėmė bendras mokinių skaičiaus mažėjimas, didėjančios gyventojų pajamos bei nedarbo mažėjimas, per mažas VRP dydis.

12 pav. Mokinių iš nepasiturinčių šeimų nemokamo maitinimo skaičiaus kitimas 2000 – 2007 metais

3.3.3 Vienkartinės išmokos

Vienkartinė pašalpa - tai finansinė parama šeimai ar asmeniui, esant sunkiai materialinei padėčiai skurdo, benamystės, ligos, neįgalumo, stichinės nelaimės atveju ir

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Socialinis apsaugos ir darbo ministerija // <http://www.socmin.lt/index.php?-802624691>; prisijungimo laikas: 2008-10-15.

pan. Vienkartinę pašalpą gali gauti neįgalūs; pensinio amžiaus asmenys; daugiavaikės šeimos; mažas pajamas turinčios šeimos, bedarbiai ir kt., kai asmenims arba šeimoms būtina parama (apmokėti už gydymą; maistui; drabužiams; buities reikmenims įsigyti; apmokėti už ūkinės paslaugas; būsto remontui ir kitais atvejais). Vienkartinė pašalpa iki 2 bazinių socialinių išmokų (toliau BSI) dydžio skiriama asmenims, atsidūrusiems sunkioje materialinėje situacijoje, kai vidutinės pajamos vienam šeimos nariui neviršija 2 VRP (700 Lt) dydžio, o vienam gyvenančiam asmeniui neviršija 2,5 VRP (875 Lt) dydžio. Vienkartinė pašalpa atsižvelgiant į finansines galimybes gali būti skiriama iki 4 BSI (520 Lt) dydžių per metus, bet ne daugiau 2 BSI (260 Lt) dydžio pašalpa per pusmetį.

Parama mirties atveju. Laidojimo pašalpa mokama visiems be išimties piliečiams, neatsižvelgiant į jų šeimyninę padėtį. Pašalpa yra 8 BSI dydžio (1040 Lt.). Pašalpos dydis apskaičiuojamas pagal tą mėnesį, kurį atsirado teisė į pašalpą, galiojusio BSI dydį. Pašalpa skiriama mirusio asmens šeimos nariui ar kitam mirusįjį laidojančiam asmeniui, kai miręs yra¹¹¹ LR pilietis, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje; Lietuvoje – užsienietis (užsienio valstybės pilietybę turintis asmuo arba asmuo be pilietybės), turintis leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje; Lietuvoje – asmuo, įstatymų nustatyta tvarka Lietuvos Respublikoje turintis pabėgėlio statusą. Pašalpa taip pat mokama, kai aukščiau išvardintiems asmenims vaikas gimsta negyvas (ne mažiau kaip 22 nėštumo savaičių kūdikis). Šiuo atveju pašalpa išmokama vienam iš gimusio negyvo vaiko tėvų arba jį laidojančiam asmeniui.

Laidojimo išmoka yra visiems vienoda, nesvarbu žmogus dirbo ar ne. Mirus pensininkui, kuris gavo socialinio draudimo pensiją, jį laidojančiam asmeniui pagal mirties liudijimą išmokama dviejų pensijų dydžio (pensija už du mėnesius po mirties) laidojimo pašalpa. Išmokama ir pensija ir už mirties mėnesį, jei nebuvo išmokėta. Šios pensijos išmokamos tik mirusiojo šeimos nariams – sutuoktiniui, vaikams, tėvams. Sugyventiniai šios pensijos neturi teisės gauti.

Nagrinėjant šeimoms teikiamą socialinę paramą, nustatyta, kad socialinė parama - išmokos vaikams, materialinė parama ar kompensacijos testuojant turtą, vienkartinės pašalpos ar parama mirties atveju visoms šeimoms teikiama vienodai, nesvarbu žmonės gyvena susituokę ar ne. Mirties atveju sutuoktiniai, vaikai ar tėvai turi teisę gauti 2 mėnesių pensiją už 2 mėnesius, kai sugyventiniai tokios teisės neturi.

---

¹¹¹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl paramos mirties atveju“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 73-1371.

3.4 Kitos socialinės garantijos

Visiems asmenims yra taikomas pagrindinis neapmokestinamasis pajamų dydis¹¹² (toliau – pagrindinis NPD) – 320 litų per mėnesį. Šiuo metu, susituokusiems asmenims, auginantiems tris ir daugiau vaikų (įvaikių) iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, – 475 litai per mėnesį, be to, už ketvirtą ir kiekvieną paskesnę vaiką (įvaiki) NPD didinamas 50 litų. Motinai (įmotei) arba tėvui (įtėviui), kuris (kuri) vaikus (įvaikius) iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, augina vienas (viena), – 370 litų per mėnesį, be to, už auginamą antrą ir kiekvieną paskesnę vaiką (įvaiki) NPD didinamas 60 litų. Susituokusiems tėvams (įtėviams), auginantiems vieną ar du vaikus (įvaikius) iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, už kiekvieną auginamą vaiką (įvaiki) yra taikomas papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis (toliau – PNP), kuris lygus 0,1 pagrindinio NPD. Nuo 2009 m. sausio 1 d. nuolatiniais Lietuvos gyventojams, auginantiems vaikus (įvaikius) taikomas papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis:

- 1) už pirmą vaiką (įvaiki) – 20 procentų pagrindinio NPD;
- 2) už antrą vaiką (įvaiki) – 50 procentų pagrindinio NPD;
- 3) už trečią ir kiekvieną paskesnę vaiką (įvaiki) – 100 procentų pagrindinio NPD.“

Jeigu gyventojas vaikus (įvaikius) augina vienas, jam taikomas visas PNP.

Šiuo metu šios garantijos yra palankesnės tėvams, vieniems auginantiems vaikus, nei sutuoktinių šeimoms. Vienam iš sutuoktinių, auginantiems vieną vaiką, taikomas 336 Lt NPD, kai tuo tarpu tėvui (mamai) vienam auginančiam vieną vaiką – 370 Lt., o už paskesnius vaikus didinama 60 Lt.. Sutuoktiniai turi auginti 3 vaikus, kad jiems būtų taikomas 475 Lt. NPD ir tik už ketvirtą vaiką NPD didinamas 50 Lt.

Vaikų išlaikymas ikimokyklinėse įstaigose. Tėvai gali gauti 50% mažesnę užmokesťį už vaikų išlaikymą ikimokyklinėse įstaigose, jei tėvas atlieka karinę tarnybą, vaikas auga moksleivių ar studentų šeimoje, kurioje vienas iš tėvų mokosi mokymo įstaigos dieniniame skyriuje. Taip pat, jei susituokusių asmenų šeima augina tris ir daugiau vaikų, tėvai gali pasinaudoti šia lengvata ir už ikimokyklinį vaikų išlaikymą mokėti 50 %, kai tuo tarpu, vieni tėvai šia lengvata pasinaudoti gali augindami tik vieną vaiką¹¹³.

---

¹¹² Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 73-3085.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 31 d. nutarimas Nr. 1170 „Dėl užmokesčio už vaikų išlaikymą ikimokyklinėse įstaigose“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 73-1715.

Valstybės parama būstui pirkti, statyti ar rekonstruoti. Valstybė teikia paramą šeimoms ir asmenims būstui pirkti, statyti ar rekonstruoti, daugiabučiams namams modernizuoti, taip pat nuomojant socialinį būstą bei kompensuojant mokesčio dalį. Šią paramą gali gauti tiek susituokusių, tiek vienu asmenų šeimos, kaip tai nurodyta valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatyme, kadangi „šeima - sutuoktiniai, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nedirbantys asmenys nuo 18 iki 24 metų, kurie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose (mokiniai ar studentai), taip pat asmenys laikotarpiu nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos. Šeimos nariais taip pat laikomi asmenys, teismo tvarka pripažinti šeimos nariais. Šeimos nariais gali būti laikomi sutuoktinių ar vienišo asmens kartu gyvenantys tėvai (įtėviai)“¹¹⁴. Asmuo vienas auginantis vaikus, turi teisę į šią paramą, tačiau kaip sugyventinai – ne.

PABAIGA

Darbo pradžioje iškelti uždaviniai yra išanalizuoti darbo eigoje dokumentų, teisės aktų analizės metodu, statistikos analizės metodu, apibendrinamuoju ir lyginamuoju metodu atskleisti socialinių garantijų šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta skirtumai ir analogijos.

Pagrindinė socialinių garantijų principo esmė yra ta, kad šeimoms, atsižvelgiant į šeiminę padėtį, į bendrus visuomeninio gyvenimo pokyčius, būtų suteikiamas pakankamas socialinis aprūpinimas bei palankios socialinės garantijos darbe. Juk šeima, kaip pagrindinė visuomenės ląstelė turi gauti pilną palaikymą ir apsaugą iš valstybės.

Hipotezė, kad socialinės garantijos šeimoms santuokos sudarymo atvejais yra geresnės, nei socialinės garantijos šeimoms nesudariusiems santuokos iš dalies pasitvirtino. Tyrimo metu nustatyta, kad dauguma socialinių garantijų yra analogiškos tiek šeimoms santuokos sudarymo atvejais, tiek atvejais, kai santuoka nesudaryta. Kai kurios socialinės garantijos yra palankesnės šeimoms, nesudariusioms santuokos, kai kurios palankesnės sutuoktinių šeimoms.

---

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 14-378.

IŠVADOS

1. Šeima – sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra. Šeimos sąvoka Lietuvos teisinėje sistemoje yra apibrėžiama nevienareikšmiškai, skirtingi įstatymai savaip įtvirtina šeimos sampratą, kaip jam patogiausia tuo metu.

2. Šeimos vertė beribė asmens ir visuomenės gyvenime. Santuoka grindžiama šeima sudaro geriausias sąlygas visų jos narių pilnaverčiam, visapusiškam ugdymuisi, socialinių įgūdžių formavimuisi. Ji - tautos gerovės ir išlikimo garantas, valstybės pagrindas.

3. Kritiška demografinė padėtis Lietuvoje verčia valstybę skatinti piliečius kurti šeimas, išpareigojant santuokomis bei suteikti joms palaikymą bei visapusišką apsaugą.

4. Be Lietuvos Respublikos Konstitucijos, socialines garantijas šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta reglamentuoja LR darbo kodeksas, Lietuvos Respublikos ligos ir motinytės socialinio draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas ir kiti įstatymai bei poįstatyminiai aktai.

5. Hipotezė, kad socialinės garantijos šeimoms santuokos sudarymo atvejais yra geresnės, nei socialinės garantijos šeimoms nesudariusiems santuokos iš dalies pasitvirtino. Tyrimo metu nustatyta, kad dauguma socialinių garantijų yra analogiškos tiek šeimoms santuokos sudarymo atvejais, tiek atvejais, kai santuoka nesudaryta. Kai kurios socialinės garantijos yra palankesnės šeimoms, nesudariusioms santuokos, kai kurios palankesnės sutuoktinių šeimoms (palyginimai sekančiose išvadose).

6. Vaikus auginančių tėvų socialinės garantijos darbe yra palankesnės ne santuokos pagrindu sudarytoms šeimoms, o tėvams, vieniems auginantiems vaikus – t.y. darbo sutarties nutraukimo pagrindai, poilsio laikas, kasmetinių minimalių atostogų trukmė, papildomos lengvatos. Sutuoktinis gali tik pasirinkti kasmetines atostogas žmonos nėštumo ir gimdymo metu.

7. Valstybiniu socialiniu draudimu ir sveikatos draudimu visos šeimos draudžiamos vienodomis sąlygomis, tačiau, kai kurias išmokas, nurodytas Nedarbo socialinio draudimo įstatyme teisę gauti turi tik valstybės tarnautojų, į užsienį deleguotų asmenų sutuoktiniai, jei jie tuo metu su deleguotu asmeniu gyvena užsienyje ir negauna pajamų susijusių su darbo santykiais.

8. Valstybines ir socialinio draudimo pensijas teisę gauti turi visi asmenys, nepriklausomai nuo šeiminio statuso, tačiau valstybines našlių bei socialinio draudimo našlių pensijas gali gauti tik su mirusiuoju santuokoje gyvenę asmenys.

9. Tiek susituokę, tiek nesusituokę asmenys gali gauti ligos pašalpą, tačiau sugyventiniai neturi teisės gauti pašalpos sugyventinio slaugymo atveju, kai ši pašalpa išmokama

sutuoktiniui žmonos (vyro) slaugymo atveju. Bet kokios šeimos nariai gali gauti pašalpą slaugant tėvus ar vaikus.

10. Motinystės, motinystės (tėvystės) ir tėvystės pašalpa mokama vienodai visoms šeimoms, tik tėvai norėdami pasinaudoti tėvystės pašalpa privalo pripažinti tėvystę.

11. Dėl nelaimingo atsitikimo įvykusio darbe ir apdraustajam mirus vienkartinę ir periodinę draudimo išmokas teisę gauti turi tik sutuoktinis, sugyventinis šios teisės neturi, išskyrus atvejus, kai teisių į išlaikymą faktas įrodomas teismo tvarka.

12. Valstybė vienodai rūpinasi visais vaikais, tiek augantiems sutuoktinių šeimoje, tiek sugyventinių šeimoje ir skiria vienodas vienkartinės bei periodines išmokas.

13. Socialinė parama visoms šeimoms teikiama vienodai, nesvarbu žmonės gyvena susituokę ar ne. Parama mirties atveju skiriama visiems be išimties, tačiau sutuoktiniai turi teisę gauti 2 mėnesių pensiją už mirusį už 2 mėnesius, kai sugyventiniai tokios teisės neturi.

14. Šiuo metu taikomas pagrindinis NPD ir PNPD palankesnis tėvams, vieniems auginantiems vaikus. Tėvai, vieni auginantys vaikus taip pat turi teisę į mažesnę užmokestį už vaikų išlaikymą ikimokyklinėse įstaigose.

15. Valstybės parama šeimoms ir asmenims būstui pirkti, statyti ar rekonstruoti, daugiabučiams namams modernizuoti gali pasinaudoti sutuoktiniai, vieni vaikus auginantys tėvai, tačiau sugyventiniams ši parama neteikiama.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Įstatymų leidėjai, priimdami šeimos santykius reguliuojančias teisės normas, turėtų naudoti vieningą šeimos sampratos sąvoką.

2. Siekiant sudaryti palankesnes socialines garantijas darbe pasiūlyti daryti pataisas Lietuvos Respublikos darbo kodekse, kuriame būtų suteiktos palankesnės sąlygos susituokusioms šeimoms pasirinkti atostogų laiką iki vaikai sukaks 14 metų bei kasmetinių minimalių atostogų trukmę pratęsti iki 35 kalendorinių dienų, kaip tai suteikta tėvams, vieniems auginantiems vaikus.

3. Motinystės pašalpą skaičiuoti ne pagal užpraeito kalendorinio ketvirčio, buvusio prieš nėštumo ir gimdymo atostogų suteikimo mėnesį, asmens draudžiamąsias pajamas, ne nuo 6 iš eilės einančių mėnesių, praėjusių iki užpraeito kalendorinio ketvirčio pabaigos (atostogų pradžia) kaip tai numatyta nuo 2009-01-01, tačiau nuo paskutinio ketvirčio draudžiamųjų pajamų. Nors manoma, kad motinystės pašalpą skaičiuojant nuo 6 iš eilės einančių mėnesių, praėjusių iki užpraeito kalendorinio ketvirčio pabaigos bus siekiama užkirsti kelią nesąžiningu būdu gauti didesnes motinystės pašalpas, kai su darbdaviu susitariama padidinti draudžiamąsias pajamas, tačiau tai nėra teisinga kitų moterų atžvilgiu, kurios dirba ne privačiame, bet viešajame sektoriuje. Viešajame sektoriuje negalioja jokie susitarimai su darbdaviais, yra vyriausybės nustatyti atlyginimų koeficientai, kurie per minimą laikotarpį gali pakilti ir moterims bus atimta galimybė gauti didesnę pašalpą.

4. Valstybė remia ir globoja šeimą (sudarytą santuokos pagrindu), todėl socialinės garantijos šeimoms santuokos sudarymo atvejais turėtų būti geresnės, nei atvejais, kai santuoka nesudaryta.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
4. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas // Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186.
5. Lietuvos Respublikos ligos ir motinytės socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.
6. Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 14 - 378.
7. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 73-3352.
8. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas // Valstybės žinios. 1990, Nr. 30-711.
9. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės žinios. 2004, Nr. 73-2539.
10. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 16-411.
11. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
12. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-26.
13. Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 11¹ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 120-4544.
14. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 55-1287.
15. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 101-2018.

16. Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 14-378.
17. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl paramos mirties atveju“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 73-1371.
18. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.
19. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 73-2755.
20. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 101-2018.
21. Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 99-1958.
22. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706.
23. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 110-3207.
24. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 31 d. nutarimas Nr. 1170 „Dėl užmokesčio už vaikų išlaikymą ikimokyklinėse įstaigose“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 73-1715.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 3 d. nutarimas Nr. 842 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 4, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto NR. XP-2810 ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 4, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2975“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 104 – 3985.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 44-1448.
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. nutarimo Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 11-387.

29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-284.
30. Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1704.
31. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
32. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.
33. Vaiko teisių konvencija. 1989-11-20 (Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1) // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
34. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III) // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
35. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2005 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. V-108 „Dėl motinų (įmočių), tėvų (įtėvių), faktiškai auginančių vaiką, arba vaiko globėjų, auginančių vaiką iki trejų metų, valstybinio socialinio pensijų draudimo tvarkos aprašo ir motinų (įmočių), tėvų (įtėvių), faktiškai auginančių vaiką, arba vaiko globėjų, auginančių vaiką iki trejų metų, sąrašų formavimo bei valstybės lėšų poreikio valstybiniam socialiniam pensijų draudimui apskaičiavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 45-1495.
36. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2008 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Nr. V-357 „Dėl valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2007 m. liepos 27 d. įsakymo Nr. V-334 „Dėl asmenų, auginančių vaiką iki trejų metų, valstybinio socialinio draudimo valstybės lėšomis tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo // Valstybės žinios. 2008, 92-3678.

Specialioji literatūra:

37. Bajoriūnas Z. Šeima ir jos funkcijos. Vilnius: Žinija, 1989.

38. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
39. Grigas R. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai. Vilnius: VPU leidykla, 1998.
40. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija, 1997.
41. Litvinienė J. Šeima – vaiko ugdymo institucija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002.
42. Maceina A. Tautinis auklėjimas. Kaunas: Šviesa, 1991.
43. Mačernytė-Panomariovienė I. Teisinė garantijų darbuotojams prigimtis // Jurisprudencija, 2002, 25(17).
44. Maslauskaitė A. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.
45. Miškinis K. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: Aušra, 2003.
46. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas, 1998.
47. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A. A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003.
48. Stankūnienė V., Jasiulionienė A., Jančaitytė R. Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005.
49. Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, 1991.
50. Šalkauskis S. Raštai. Vilnius: Mintis, 2002. T. VII.
51. Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
52. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Gimtinė, 1999.
53. Uzdila. J. Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. Vilnius: Academia, 1993.

Statistiniai rinkiniai:

54. Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis (2008 m. katalogas) // http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=3&id=1316&PHPSESSID.
55. Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. 2006 m. // http://www.stat.gov.lt/uploads/42_Lietuvos_gyventojai.pdf.

56. Lietuvos Respublikos 2006-2007 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas // <http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>.
57. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2007 m. // <http://www.sodra.lt/get.php?f.3399>.
58. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2006 m. // <http://www.sodra.lt/get.php?f.3398>.
59. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2005 m. 2 dalis // <http://www.sodra.lt/get.php?f.1519>.
60. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2003 m. // <http://www.sodra.lt/get.php?f.2123>.

Internetiniai šaltiniai:

61. Bernardinai.lt // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/70398>;
prisijungimo laikas: 2008-10-01.
62. Jungtinių tautų vaiko teisių deklaracija (Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959-11-20 d. 1/86-(XIV) rezoliucija // http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm;
prisijungimo laikas: 2008-09-17.
63. Maslauskaitė A. Šeimos deinstitucionalizacija: raida, priežastys ir iššūkiai šeimos politikai // <http://www.gay.lv/family/maslauskaite.php>; prisijungimo laikas: 2008-09-15.
64. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės // http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=3&id=1316&PHPSESSID;
prisijungimo laikas: 2008-10-04.
65. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija // <http://www.socmin.lt/index.php?-602174385>, prisijungimo laikas: 2008-10-08.

66. Šeimos teisių chartija // http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/seimos_teisiu_chartija.html; prisijungimo laikas: 2008-04-15.
67. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.16, 3.229, 3.230, 3.232, 3.234 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.229¹, 3.2292 straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2007-08-22, Nr. XP-2459 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=303073, prisijungimo laikas: 2008-09-17.
68. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.sodra.lt/>, prisijungimo laikas: 2008-10-18.
69. Vikipedija. Laisvoji enciklopedija // <http://lt.wikipedia.org/wiki/Aristotelis> ; prisijungimo laikas: 2008-04-15.

ANOTATION

Master work analyzed and compared social guarantees for the families of the marriage cases and cases when the marriage has not and to make suggestions and recommendations. The first work in theoretical aspects of testing problematic concept of family issues in a family of the concept of family and marriage relationship and unique family value. The second part analyzes the concept of social guarantees, social guarantees for families of marriage cases and cases when the marriage has not and the differences across.

Key words: family, marriage, social guarantees.

SANTRAUKA

Darbe atskleidžiami probleminiai šeimos sampratos klausimai, šeimos ir santuokos ryšys bei išskirtinė šeimos vertė asmens ir visuomenės gyvenime. Šeimos sąvoka Lietuvos teisinėje sistemoje yra apibrėžiama nevienareikšmiškai, skirtingi įstatymai savaip įtvirtina šeimos sampratą. Šeimos samprata ir jai taikomos socialinės garantijos yra viena iš aktualiausių šiuolaikinių problemų, todėl teisinga šeimos samprata yra labai svarbi, nes tik nuo jos priklausys valstybės teikiama šeimai apsauga ir globa.

Siekiant išanalizuoti, apibendrinti bei palyginti socialines garantijas šeimoms santuokos sudarymo atvejais ir atvejais, kai santuoka nesudaryta nagrinėjami Lietuvos Respublikos norminiai aktai, statistikos duomenų bazės bei specialioji literatūra. Pagrindinė socialinių garantijų principo esmė yra ta, kad šeimoms, atsižvelgiant į šeiminę padėtį, į bendrus visuomeninio gyvenimo pokyčius, būtų suteikiamas pakankamas socialinis aprūpinimas bei palankios socialinės garantijos darbe. Hipotezė, kad socialinės garantijos šeimoms santuokos sudarymo atvejais yra geresnės, nei socialinės garantijos šeimoms nesudariusiems santuokos iš dalies pasitvirtino. Tyrimo metu nustatyta, kad dauguma socialinių garantijų yra analogiškos tiek šeimoms santuokos sudarymo atvejais, tiek atvejais, kai santuoka nesudaryta. Kai kurios socialinės garantijos yra palankesnės šeimoms, nesudariusioms santuokos, kai kurios palankesnės sutuoktinių šeimoms.

SOCIAL GUARANTEES FOR THE FAMILIES OF THE MARRIAGE CASES AND CASES WHERE THE MARRIAGE HAS NOT

DŽIULJETA ČIULČINSKIENĖ

SUMMARY

The paper disclosed problematic concept of family issues, family and marriage relationship and unique family of the value of personal and public life. The family concept Lithuanian legal system is defined mixed, different laws for themselves reinforces the concept of family. The concept of family, and it is subject to social guarantees is one of the most modern problems, so the correct concept of family is very important, because they depend only on the family for protection and care.

In order to analyze, summarize and compare the social guarantees for the families of the marriage cases and cases where the marriage has not been dealt with the Republic of Lithuania regulations, statistical databases and special literature. Basic social guarantees the principle is that families, depending on the family situation, the general public life changes, to be given adequate social security and create a favorable social guarantees work. The hypothesis that social guarantees for the families of the marriage cases are better than the social guarantees for families nesudariusiems marriage partly confirmed. The study found that the majority of social guarantees are analogous to the families of both marriage cases and cases where the marriage has not. Some of the social guarantees is more favorable to families, a non-marriage some of the more favorable the spouses' families.

Džiuljeta Čiulčinskienė

dziuciu@gmail.com

2008-10-29